

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

КЊИГА XVIII

У р е д н и к

Академик *МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ*,
директор Института за српскохрватски језик

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Б Е О Г Р А Д

1969.

БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ

КОЛУБАРСКИ ГОВОР

САДРЖАЈ

	Страна
Литература	5
Увод	7
Порекло колубарског становништва	9
Акценат и квантитет	10
Природа акцента	10
Однос дугих и кратких слогова	10
1) Скраћивање Даничићевих неакцентованих дужина	11
2) Дужине којих нема код Даничића	13
3) Акцентоване дужине	15
Преношење акцента на проклитику	16
Акценат појединих врста речи	19
1) Именице	19
Именице мушког рода <i>o/jo</i> -основа	19
А) Именице са старим акцентом на почетном слогу	19
Локатив једине	19
Номинатив множине	20
Генитив множине	20
Дат.-инстр.-лок. мн.	21
Б) Именице које немају силазни акц. на првом слогу	22
Именице средњег рода	22
Именице женског рода	23
<i>a</i> -основа	23
<i>i</i> -основа	24
2) Придеви	24
3) Заменице	25
4) Бројеви	26
5) Прилози	26
6) Глаголи	27
а) Инфинитив	27
б) Аорист	29
в) Имперфекат	29
г) Глаголски придев радни	29
д) Глаголски придев трпни	30
ђ) Презент	30
Гласовне особине	33
Вокали	33
<i>b</i>	33

Редукције вокала	35
Хијат	37
Контракције вокала	37
Елизија	38
Уметање секундарних сонаната	38
Остале појаве у вези с вокалима	38
Сугласници	40
Ликвиде	40
Назали	40
Либијали	40
Дентали	41
Велари	42
Спиранти	42
Африкате	42
Јовање	43
Хаплоглогија	43
Метатеза	43
Једначење сугласника по звучности	43
Једначење сугласника по начину и месту образовања	43
Звучни сугласници на крају речи	43
Партикуле	43
Морфолошке особине	45
Деклинација	45
Именице мушког рода	45
Именице средњег рода	46
Именице а-основа	47
Именице женског рода на сугласник	47
Именичке заменице	48
Придевско-заменичка промена	48
Бројеви	50
Прилози	50
Још неколико напомена	50
Конјугација	51
Инфинитив	51
Презент	51
Имперфекат	52
Аорист	52
Футур	53
Глаголски придев трпни	53
Глаголски прилог садашњи	53
Глаголски прилог прошли	53
Глаголске основе	53
Творба итератива	57
Напомене из синтаксе и лексике	58
Закључак	68
Трагови источнохерцеговачких досељавања	68
Трагови западних штокавских говора	69
Трагови супстрата и источнијих србијанских говора	71

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Белић А., *Акцентнајске студије*, књ. I, Пос. изд. СКА XLII, Бгд. 1914.
- 2) Белић А., *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. I: *Речи са деклинацијом*, Бгд. 1962.
- 3) Белић А., *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 2: *Речи с конјугацијом*, Бгд. 1962.
- 4) Белић А., *Основи историје српскохрватског језика*, I, *Фонетика*, Бгд. 1960.
- 5) Белић А., *О српским или хрватским дијалектима*, Глас LXXVIII, стр. 60—164.
- 6) Belić A., *O čakavskom* ', Zbornik u slavu V. Jagića.
- 7) Белић А., *Штокавски дијалекат*, Народна енциклопедија Ст. Станојевића IV.
- 8) Brozović Dalibor, *Izvueštaj o dijalektološkim istraživanjima u dolini rijeke Fojnice*, Ljetopis JAZU 63, стр. 431—438.
- 9) Brozović Dalibor, *Izvueštaj o istraživanju govora u dolini rijeke Fojnice*, Ljetopis JAZU 62, стр. 375—380.
- 10) Brozović Dalibor, *O problemu ijekavskočakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, Hrv. dijal. zb. II 119—208.
- 11) Вуковић Ј. Л., *Акцентнај говора Пузе и Дробњака*, СДЗБ X 187—417.
- 12) Ђорђевић Ђ. С., *Мајшија Диковић*, Глас СКА LII 30—139; LIII 1—136.
- 13) Ivić P., *Die serbokroatischen Dialekte ihre Struktur und Entwicklung I*, 'S-Gravenhage 1958.
- 14) Ивић П., *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад 1956/1957.
- 15) Ivić P., *Inventar fonetske problematike štokavskih govora*, Годишњак Филоз. фак. у Новом Саду, књ. VII 99—110.
- 16) Ivšić Stj., *Današnji posavski govor*, Rad 196 (124—254) и Rad 197 (9—138).
- 17) Караџић Вук Стеф., *Српски рјечник*¹.
- 18) Кушар М., *Райски дијалекат*, Рад 118, стр. 1—54.
- 19) Николић Берислав М., *Мачвански говор*, СДЗБ XVI 179—314.
- 20) Николић Берислав М., *Сремски говор*, СДЗБ XIV 201—412.
- 21) Николић Берислав М., *Тришћки говор*, СДЗБ XVII 367—473.
- 22) Новаковић Стојан, *Неговање језика српског*, Глас X, Бгд. 1888.
- 23) Павловић Љ., *Колубара и Подгорина*, СЕЗБ VIII, Насеља 4, 345—1088.
- 24) Ресо А., *Akcentat sela Ortiješa*, Grada ND BiH X.
- 25) *Правопис Мајшице српске и Мајшице хрватске*, 1960.
- 26) *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.
- 27) *Речник српскохрватског књижевног језика*, изд. Матице српске и Матице хрватске, Нови Сад — Загреб.

- 28) Ружић Г., *Акцентајски систем њеваљског говора*, СДЗБ III 113—176.
- 29) Симић Ж. П., *Предавања из српског језика на њакихичним учитељским предавањима у Негојину 1882*, Бгд. 1882.
- 30) Симић Ж. П., *Српска грамајика за основне школе у Краљевини Србији*, Бгд. 1887.
- 31) Стевановић М., *Најоредна ујошреба ипфитијива и ѡрезентија са свезицом да*, НЈ Н. С. V 3—4 (85—102) 5—6 (165—185).
- 32) Стевановић М., *О данашњем акценту аориста*, НЈ Н. С. V 250—263.
- 33) Стевановић М., *Падејне синтагме с ѡредлогом за*, НЈ Н. С. XI 207—225.
- 34) Стевановић М., *Савремени српскохрватски језик (грамајички системи и књијевнојезичка норма), I, Фонетика и Морфологија*, Бгд. 1964. стр. I—X + 1 — 696.
- 35) Стевановић М., *Савремени српскохрватски језик (грамајички системи и књијевнојезичка норма), II, Синтакса*, Бгд. 1969. стр. I—VIII+1—902.
- 36) Stevanović M., *Štokavski dijalekt*, Enciklopedija Jugoslavije IV (s. v. jezik srpskohrvatski).
- 37) Цвијић Ј., *Мејанасинтазичка кретиња, њихови узроци и ѡследице*, СДЗБ XXIV 1—96.

КОЛУБАРСКИ ГОВОР

УВОД

1. Од 1. до 30. јула 1959. године проучавао сам говоре Ваљевске Колубаре и Ваљевске Тамнаве. У Колубари сам посетио места: Петницу, Дивце и Бранковину, а у Тамнави место Чучуге. Проучавање колубарскога говора надовезује се на моје раније обављено проучавање сремског, мачванског и тршићког говора.

2. Искрпне студије о колубарском говору нема. Обавештења се могу наћи, пре свега, у синтетичким излагањима о шумадијско-војвођанском дијалекту; нпр. А. Б е л и ћ, *Штокавски дијалекат*, Народна енциклопедија Ст. Станојевића IV; М. С т е в а н о в и ћ, *Štokavski dijalekat*, Enciklopedija Jugoslavije IV; М. Стевановић, *Савремени српско-хрватски језик* I, стр. 10—11; П. И в и ћ, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад 1956; П. Ивић, *Die serbokroatischen Dialekte, ihre Struktur und Entwicklung*, 'S-Gravenhage 1958, стр. 167—188.

3. Ову сам монографију поделио у ове одељке. У Уводу показујем основне особине колубарскога говора и говорим о пореклу колубарског становништва. Затим долазе одељци о акценту, гласовима, облицима, синтакси и лексици. У Закључку говорим о развоју колубарскога говора. Упоређивања са другим релевантним говорима давао сам у својим раније објављеним монографијама о сремском, мачванском и тршићком говору па их нећу понављати овде.

4. Основне су особине колубарског говора:

— а к ц е н а т с к е:

- а) четвороакценатска система млађих новоштокавских говора;
- б) нема кановачког дуљења;
- в) добро чува мелодичност сва четири акцента и неакцентоване дужине;
- г) преношење акцента на проклитику жива је појава, мада има и примера с непренесеним акц.;
- д) нису очуване све Даничићеве неакцентоване дужине;
- ђ) постоје дужине типа: *крушкѧма*, — *гѧрѧв*, *кѧйѧњѧсѧй*, — *гѧн ѧѧѧи*, *ѧѧѧѧѧи*, *ѧѧѧѧѧи*, — мада не све на целој територији;
- е) у лок. јд. именица средњег рода не помера се акценат према крају;

Порекло колубарског становништва

5. У својој студији *Колубара и Подгорина* (Српски етнографски зборник, књ. VIII, стр. 345—1088) Љ у б. П а в л о в и ћ даје ове податке о пореклу колубарског становништва:

1) Од 1152 породице — стариначких је 78 (стр. 481); досељеничких породица је 93, 22% (стр. 482).

2) У 17. веку и раније досељене су 243 породице (стр. 482).

3) У 18. веку досељено је 259 породица (стр. 483).

4) У 19. веку досељене су 572 породице (стр. 483).

5) Досељеници су из: Старог Влаха (167 породица), ужичког округа (192 породице), Полимља (150 породица), Црне Горе (112 породица), Дробњака (39 породица), Никшића са Жупом (44 породице), Колашина с Кричком (21 породица), Осата (74 породице), Босне (22 породице), Херцеговине с Далмацијом (31 породица), Подриња (74 породице) и сл. (стр. 483—485).

6) Главна миграциона кретања су југозападнoг и јужног правца. Миграције из Босне и Осата ишле су преко Подриња (стр. 486).

6. Ј о в а н Ц в и ј и ћ у својој синтетичкој студији *Мешанаслазичка кретања, њихови узроци и последице* (СЕЗб XXIV) указује на разлику између *подринског* и *ваљевског* становништва (стр. 67—68).

АКЦЕНАТ И КВАНТИТЕТ*

ПРИРОДА АКЦЕНТА

7. Мелодиозност сва четири акцента и неакцентоване дужине чува се у колубарском говору. Посебно је мелодиозност кратког силазног акцента и поста акценатске дужине изванредно изразита у Петници, месту јужно од Ваљева. Имао сам прилике да у Чучугама у исто време разговарам с једном женом родом из Петнице и једним домороцем из Чучуга и да врло јасно уочим ову карактеристичну петничког говора.

8. После редукције вокала, у тако насталом последњем слогу речи, задржава се узлазни акценат, што показује колико је снажна у колубарском говору четвороакценатска система: *дво̑ виши* (Б), *јабђм* (Б × 2), *нђд* (Б).

9. Именице страног порекла на -*анти* углавном не нарушавају принцип четвороакценатске системе: *ађутианти* (Б), *команданти* (Б × 2), *комантиа* (Д), *командантиа* (Б), *командантиом* (Б), *музикантиа* (П). Пример *командантиа* (Д) мој објекат свакако је понео из војске.

10. У сложеницама се, међутим, може јавити силазни акценат у средини речи, на другом делу сложенице: *йо.ѡѡѣрѣвреду* (Д), *југѡѣѣсточне* (Д), *йѡѡѣ себѣ* (Д), *благѡѡврѣмено* (Б), *коједѣ* (Б), *сасѡѡѡм* (П). Али исп. и *рукѡѡѡѡѡворине* (Б).

ОДНОС ДУГИХ И КРАТКИХ СЛОГОВА

11. У вези с односом дугих и кратких слогова у данашњем колу-барском говору треба говорити: 1) о скраћивању Даничићевих неакцентованих дужина; 2) о неакцентованим дужинама којих нема код Даничића; 3) о неким појавама у акцентованим словима. Како су

* У излагању о акценту колубарскога говора применићу Белићеву акценатску теорију изнету у овим његовим радовима: 1) *Акценатске студије*, књ. I, Посебна издања СКА XLII, Бгд. 1914. 2) *О ђаквском*, *Zbornik u slavu V. Jagic'a*, 3) *Основи историје српскохрватског језика, I*, Фонетика, Бгд. 1960. 4) *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. I: *Речи са деклинацијом*, Бгд. 1962. 5) *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 2: *Речи с конјугацијом*, Бгд. 1962.

Сем тога узећу у обзир и нове тенденције у књижевном језику о којима исцрпно говори М. Стевановић у своме делу *Савремени српскохрватски језик I*, Бгд. 1964.

1) *Скраћивање Даничићевих неакцентованих
дужина*

13. *Последњи ошворени слог.*

Digitized by Google

б) У позицији (х)+(')+(˘)+(-)+(х) дужина се у необележеним ликовима добро чува: *Бранковчани*. У обележеним ликовима дужина се такође већином чува, мада није увек тако изразита: *јукрџмо* × 2, *мобилсана*, *јрѣмешџмо*. Али има и примера без дужине: *јрѣбаџмо*.

Дужине њосле другог узлазног акценџа.

а) У позицији (х)+(')+(˘)+(-)+(х) дужина се добро чува: *Котешанка*, *обрџаљка*. То значи да се и у гл. именицама с овим акц. дужина добро чува: *белѣње*, *зајрѣзѣње*, *мѣшѣње*, *одевѣње*, *остџуџѣње*, *јаљѣње*, *сџдвѣње*, *сџшѣње*, *џџѣње*.

б) У позицији (х)+(')+(˘)+(-)+(х) дужина се чува, бар у необележеним ликовима за које имам пример: *Јовевчѣнка*.

Дужина њосле краџког силазног акценџа.

а) У позицији (˘)+(-)+(х) дужина се добро чува: *брџѣни*, *вдлвѣ*, *кџрџзѣ*, *јдџџкѣ*, *кдџѣмо*, *мдџѣмо*.

б) У позицији (˘)+(˘)+(-)+(х) дужина се добро чува: *Зѣбрѣанка*, *Кѣзлѣчѣанка*, *нѣ ваљѣду*, *вѣјѣвѣли*, *свѣдѣовѣло*.

Дужина њосле другог силазног акценџа.

У необележеним ликовима дужина се чува: *Рџднѣчѣани*. У обележеним ликовима дужина, кад се чува, обично није тако изразита: *из Дџвѣџѣ*, *крѣнѣмо*; разуме се да има и примера без дужине: *крѣџмо*.

2) Дужине којих нема код Даничиѣа

16. У познатој позицији у дат. -инстр. -лок. плур. именица а-основе, код придева на -ав и -асџ и код глагола на -нуџи, -џи, -иџи у колубарском говору чувају се старе дужине којих нема у књижевном језику. Међутим, поред примера са дужином, јављају се и примери без ње. Сем тога, колубарски говор, као што је већ речено, у овоме није јединствен.

Дужина у инфинитиву чува се само у Петници (најјужнијем посећеном месту): *дѣнуџи*, *наџрџџи*, *џџџи*. Као што је речено, има и примера без дужине: *брџнуџи*, *вѣнуџи*, *вџџи*, *руџи*. У Дивџима и Бранковини доследно је: *бџџи*, *вџџи*, *мџџи*, *слџџи*, *џџџи* и сл.

Дужина код придева чува се у Петници и у Дивџима: *гѣрѣав*, *кџџѣсџ*. И овде има и примера без дужине: *мѣљав*, *бѣлѣчарасџ*.

Дужина код именица чува се у сва три места: *гџскѣма* (Д), *кџѣма* (П, Д), *јлѣчѣма* (П, Д), *руѣма* (Д), *слѣма* (Д), *јѣбукѣма* (Д), *јѣрѣдѣма* (Б), *вѣрѣма* (П, Д, Б), *вѣљушѣма* (П), *врѣчарѣма* (Д), *гњѣздарѣма* (Б), *јѣдѣниѣма* (Б), *кѣшиѣма* (П), *кѣморѣма* (Б), *кѣшуљѣма* (Д), *лѣвадѣма* (Д), у *Паунѣма* (Д), *јѣѣнѣма* (Д), *сѣкирѣма* (Д), *сѣѣрѣѣниѣма* (Б), у *Сѣѣблѣнѣма* (Б), *јѣрѣварѣма* (Д), *ѣрѣѣљѣма* (Д). Као

што сам рекао, има и примера без дужине: *зградама* (П), *књигама* (Б), *по кућама* (П, Д, Б), *шакама* (Б), *по шумама* (Д), *по годинама* (Б), *јабучама* (П, Б), *видрицама* (Б), *мекињама* (Б), у *Свишблинама* (Б).

То све значи да се у Петници јављају и дужина код именица на *-ама*, и дужина код придева на *-ав* и *-аси* и дужина код глагола на *-нуи*, *-аи*, *-ији*; да се у Дивцима чува дужина код именица на *-ама* и дужина код придева на *-ав* и *-аси*; да се у Бранковини чува само дужина код именица на *-ама*.

У тамновском селу Чучугама нема ниједне од ових дужина.

17. Јављају се ова дуљења пред сонантом:

Бодан (Б), *Драган* (Д), *Душан* (П, Д, Б) (исп. вок. синг. *Душане* П), *Јордан* (Б);

— *организам* (Д, Б);

— *негђе* (П, Д, Б);

— *бресје* (Д, Б), *Петров* (П, Б), *Богданов* (Б), *мачков* (Б), *дечев* (Д, Б), *владарев* (Б), *којачев* (Д), *обућарев* (Д), *ојанчарев* (Д, Б), *орачев* (Д, Б), *ојачарев* (Д), *иљарев* (Д), *сесијин* (Б), *Савин* (Д), *Симин* (Б), *Чедин* (Д) (али исп. *дчин* Д);

— *један* (Д, Б);

— *јесам* (ређе Д; исп. чешће: *јесам* Д, Б; а и: *нисам* Д, Б; треба рећи да у Вуковом Рјечнику³ под речју *бији*, *будем* стоји *јесам*, али је *јесам* s. v.);

— *кдиљом* (Д), *камињом* (Д), *ланцом* (Д), *ножом* (Б), *чамцом* (П) (али исп. и: *коницом* Д, *ножом* Б).

18. Вокал *о* добивен вокализацијом *л* на крају слога може бити дуг: *ири засеба*, *радионица* (Б).

19. У радном придеву вокал *о* добивен контракцијом дуг је у позицијама у којима се чува дужина: *ддио*, *чиио*, *дро*, *јуо*. У одговарајућим позицијама има и примера с кратким вокалом: *казо* (објекат око 40 година), *исиио*, *гледо*.

20. У радном придеву вокал *о* може бити дуг и кад није добивен контракцијом: *водио*, *оженио*, *уидварио*, *идо*, *дао*, *чуо*, *сио*, *йзумро*. Али има и примера без дужине: *живио*, *видио*, *иравио*, *сио*.

21. Говори се: *йодне* (Б), *йос* (= после) *йодне* (Д, Б).

22. Именице *й*-основе на *-оси* са старим акцентом на основном вокалу чувају у колубарском говору дужину на наставку и у косим падежима: *радоси* (П, Д, Б). Исп. и *йомћи*.

23. Именице типа *Мачванин* добијају у колубарском говору дужину наставка *-ан* у целом плур.: *Баболучани* (Д).

24. Говори се: *а*) *госију* (Д, Б), *йрсију* (Б), *дчију* (Д), *дчију* ми *мји* (Д, Б), *кодсију* (Д) и *б*) *ушију* (Б), *дчију* (Б).

25. И у колубарском говору дуг је наставак ген.-ак. личних заменица 1, 2. и 3. л. јд., повратне заменице себе и заменица ко, *што* и *сав*: *мєнє* (Д, Б), *за мєнє* (Б), *шєбє* (Д, Б), *у шєбє* (Б), *њєгā* (Д, Б), *у њєгā* (Б), *за њєгā* (Б), *сєбє* (Д, Б), *у кòгā* (Б), *чєгā* (Д), *свєгā* (Д). Исп. и: *ò(ò) шòгā* (Б).

26. Јављају се ове дужине код прилога: *кàдє* (Б); *вечєрāс* (Д, Б), *дāнāс* (П, Д, Б), *нòћāс* (Д).

27. У компаративу прилога суфикс је дуг (сем ако дужина из фонетских разлога није скраћена): *òљє* (Д), *òжє* (П), *шєшњє* (Д); исп., међутим: *òљє* (Д), *лєшшє* (Б).

28. Јављају се ове дужине код глагола: α) у 3. пл. през. гл. *јесам*: *јєсѹ* (Д, Б); β) у 3. пл. през. гл. *хїеїи*: *дћє* (Б), *шїд* *ћѹ* *мєни дѹкаїи* *ка(ò)* *ћу ш* *њїма кѹкаїи* (Б); γ) у дијалекатском футурском облику: *дòћє* (П), *їомāћємо* (Д); δ) у 3. пл. аор.: *ѹваїишє* (Д) (али исп. *скїдоше* Д, јер се у овој позицији дужина може и скратити).

29. Појаве у санихију. Пред енклитиком се дужина последњег отвореног слога боље чува: *зā нє је* (Б), *їмā ли* (Б), *вїдї.се* (Б), *òднесє* *се* (Б), *сāчєкā нас* (Б), *ѹзòрє се* (Б), *ѹшїшавї се* (Б), *нāзовѹ је* (Б), *нāїаднѹ нас* (Б), *ѹливајѹ се* (Б); — *бїд сам* (Б), *сєò сам* (П), *нòћїб сам* (Д), *ушїдїшїб се* (Б), *рāдїб сам* (Д), *кāдā су* (Б). Тако настаје и на извештан начин реципрочна појава: *бòрбā је се* (Д), *мòмїи су* (П), *јєднā је* (Д), *јєсї ли* (Д).

3) А к ц е н и ш о в а н е д у ж и н е .

30. Треба истаћи ове појаве у вези са дуљењем пред сонантима:

α) код у з л а з н и х акцената: *синòвац* (Д, Б), *синòвца* (Д), *лòвац* (П), *лòвца* (П), *лòнац* (Д), *лòнца* (Д), *жївци* (Б); — *лòвац* (Д), *лòвци* (Д), *у нāшїм нòвцу* (Б), *їрāвац* (Б), *їрāвцу* (Д), *синòвца* (П), *чāнци* (Д, Б); — *дућāнче* = *дућāнче* (Д); — *гāїшāн* (Б); — *бòрба* (Б); — *òвца* (Б). Именица *òрао* гласи: α) *òрао* (Д, Б), *òрла* (Б), *òрлови* (Б), *òрлòвā* (Б) и β) *òрао* (Д), *òрла* (Д), *òрлови* (Б).

β) код с и л а з н и х акцената: *сїд бāнки* (Б), *Клїнци* (= село) (П), *сѹнцє* (Б, Д), *їрамā сѹнцу* (Б), *са Тѹрцима* (Б).

31. Као код Вука, у данашњем колубарском говору јавља се дуљење код именица неутр. на -їє код којих се завршни сугласник основе јотује пред овим наставком: *грòжђе* (Д), *їрѹћом* (Д), *снòїља* (Б), *о(ò) шїрња* (Д), *са шїрњем* (Б).

32. У вези са дуљењем насталим на јужнословенском тлу треба навести ове појаве: *їѹк* (Б, Д) = *їѹк* (Б), *рòг* (Д), *рòк* (Д), *дòм* (Д, Б), *крāј* (Д, Б).

33. Ни у данашњем колубарском говору не скраћује се вокално *р*: *Дѹгї рїи* (Б), *жрїшва* (Д), *крѣ* (Б), *крѣѹ* (Д), *црква* (Д), *їдє цркви* (Б), *кò(ò) цркви* (Б), *крчїмо* (Д); — *брѣна* (Б).

ПРЕНОШЕЊЕ АКЦЕНТА НА ПРОКЛИТИКУ

34. У раду *Акценатски вид њроклзе и енклзе у срѣскохрватском језику* (Наш језик, н. с., књ. XII, св. 3—6, 156—178) нисам говорио о колубарским приликама па ћу зато то сад учинити овде.

Преношење акцента на проклитику жива је појава у колубарском говору, али ипак имам примера из спонтаног разговорног језика с акцентом непренесеним на проклитику.

35. Преношење с именица.

а) Старо преношење јавља се у овим случајевима:

џ војску (Д, Б), за главу (Д), џ главу (Д), џд рџку (Б), џ рџку (Б),
џ сре^{нд}ду (Б), џза сџр^{ан}у (Б, Д), нџза сџр^{ан}у (Б), џ рџке (Б), —
џ воду (Д, Б), џ земљу (Б), џ земљу (Д), —
мџшар-два џ дубику (Б), џ џланшну (Б); —
за д^{ан} (Б), нџ д^{ан} (Б), џза зџд (Д), џ рџд (Д), нџ Цвџи (Б), —
за џојас (Б), —
нџ рогове (Б), —
џ џеџео (Б); —
џз неба (Б); —
рџч џд рџч (Б), —
џ сџ (Б), џ нџ (Б), —
џ чеџвџи (Б), —
џ јесџн (Д), џдсџ џ џомџ (Б), сџџгне џ џомџ (Б).

Но, као што је речено, има и примера с непренесеним акцентом:

за зџму (Д), —
у дџблџну (Д); —
у г^{ад} (Д), на ж^{ар} (Б), —
шџо ударџ у крџмџн (Б), у бџдему (Б), у џџеџео (Б), —
на џдложџј (Б), на џдложџју (Б); —
од злџиџа (Б), —
на мџре (Б); —
за сџ (Б), —
шџгли нџке јџдинице оџ џрџвог^к џџвиза у џдмџ (Б).

б) У колубарском говору јављају се и а н а л о ш к и примери са старим преношењем:

џ свџџове (П), —
џ дувџр (Б), —
џ џриџџџеџе (Б); —
џз брџдо (Б), џза брџда (Д), —
џ џролеџе (Д); —
нџ џрси (П).

Но, разуме се, и овде има и примера с непренесеним акцентом:
кџмџн на кџмену (Д), џреко лџиџа (Б).

Разуме се да има и примера с непренесеним акцентом: у Ваљево (Д, Б).

од лѣтовинѣ (Б).

Digitized by Google

Но има и примера с кратким узлазним акцентом на заменици:
за мене (Б × 2), *од мене* (Б), *у тебе* (Б), *за тебе* (Б), *у тебе* (Б × 2),
за себе (Б), *ош себе* (Д).

б) С инстр. синг. заменица *ја*, *ми*, *себе* акценат се преноси у виду (''): *за тебе* (Б).

в) С енклитичких облика *ме*, *ти*, *се* акц. се преноси:

а) на једносложне предлоге у виду (') *на ме* (Б), *за ти* (Б), *на ти*, *за се* (П), *на се* (П); —

б) на двосложне предлоге у виду (''): *уред ме* (Б), *низа се* (Б).

г) Одговарају шумад.-војвођ. стандарду примери: *и он* (Д), *и ви* (Б).

д) С обележених облика личних заменица са силазним акц. акценат се преноси у већини случајева у виду ('): *за њим* (Б), *иде њим* (Б), *уред ње* (Б × 2), *за њу* (Б), *са њом* (Б), *коде нас* (Б × 3), *у нас* (Д × 3, Б × 2), *са нама* (Б), *оде њи* (Б × 2), *уж њи* (Б). Али, свакако аналогично према ген.-ак. заменица *ја*, *ми*, *он*, *себе*, јавља се и преношење у виду (''): *око ње* (Б), *међу нас* (Б), *уреко нас* (Б), *у нас* (Б), *уред њи* (Б).

ђ) Са заменица *двај*, *днј* акц. се двојачко преноси:

а) у виду кратког узлазног: *и ово је* (Д), *и ово* (Б), *за оно* (Д), *и оним* (Б), *оде он* (Б), *на оној* (Д), *за оно* (Д), *у оно* (Б), *у оно време* (Б × 3); —

б) у виду кратког силазног: *оде ови* (Б), *уред ову кичу* (Б), *у оном сирдју* (Д).

Али акц. не мора бити пренет: *у оно време* (Б).

е) С показне заменице *ијај* акц. се преноси у виду ('): *у ијај* (Б), *оде тога* (Д), *за тога* (Б), *и тога* (Б), *оде тога* (Б), *са тим* (Б), *на тим мдсиу* (Б), *у тим крају* (Б), *на томе* (Б), *о томе* (Б), *и то је извор* (Б). Акц. може остати и на заменици: *и ијај жар* (Б), *черес ида* (Б).

ж) У вези с преношењем са заменице *иша* навешћу примере: *због иша је* (Б), *ид чем* (Б).

з) Стандардно је новоштокавско преношење с присвојних заменица у случајевима: *ид мом мишљењу* (Б), *ид нашем* (Б), *у нашем селу* (Б), *оде њине сирине* (Б), *оде њине* (Б). Забележио сам и примере с непренесеним акц.: *ио мом мишљењу* (Б), *у мом животију* (Б), *у нашим ндвцу* (Б), *из њинога* (Б), *ио њиноме* (Б).

и) Са заменице *сам* акц. се преноси у виду ('): *и сам* (Д).

37. Преношење с *иридева*.

Поред примера с новоштокавским преношењем: *из бѣле здрѣ* (Б), има више примера с непренесеним акц.: *у сирѣо дѣба* (Б), *идвљачио крос Црну Гѣру* (Б), *од Гдлѣ Главѣ* (Б × 2), *у ишѣом гдѣду* (Б).

38. Преношење с *бројева*.

Карактеристични су ови примери:

седамдесѣи и два (Б × 2), *за две гддинѣ* (Б), *на три ндге* (Б), *иридесѣи и шѣс* (П); —

дò *йрвог рѣша* (Б), *у йрвом* (Б), *зà другò* (Д), *ид̄у јед̄ан кòд другог* (Б), *кò(д) друге* (Д), *у другу* (Б), *зà шреће вѣче* (Б), *кò(д) шреће* (Д).

Али се ни овде акц. не преноси доследно: *шр̄гли нѣке јединице од йрвог йòзива у йд̄мòћ* (Б), *до йрве* (Б).

Посебно треба истаћи преношење типа: *сѣò екш̄ар̄а* (П).

39. Преношење с љрилога:

ни зѣми (Б), *и сад* (Б × 4), *и саде* (Б), *и сушра* (Б).

40. Преношење са глагола:

а) Акценат се доследно преноси на негацију *не*: *нè можѣм* (Б), *нè море* (Б), *нè морѣ се* (Б), *нè й̄ан̄ий̄м* (Б).

б) С облика старог кондиционала гл. *бӣӣи* акц. се преноси двојако:

α) *нè би мòгò* (Б);

β) *нè би* (Б).

С радног придева гл. *бӣӣи* акц. може бити пренет у виду ("): *ш̄а̄кò је й̄ било* (Д).

в) Одрични облик 1. л. јдн. през. гл. *мо̄ћи* гласи двојако:

α) *не мòгу* (Б × 2);

β) *нè могу* (Д).

г) С през. гл. *й̄ћи* (*й̄д̄ем*) акц. се преноси у виду ('): *нè ид̄ем* (Б), *нè ид̄е ми се* (Д), *нèк иде* (Б × 2), *нèк иду* (Б).

д) С през. гл. *зна̄ӣи* акц. се преноси у виду ("): *нè зн̄ам* (Б, Д), *нè зн̄амо* (Д).

ђ) С през. гл. *ва̄ља̄ӣи* акц. се преноси у виду ("): *нè ва̄љ̄аду* (Б, Д, П). Али исп. и: *не ва̄љ̄аду* (Б). Иначе је *ва̄љ̄а* (Б).

АКЦЕНАТ ПОЈЕДИНИХ ВРСТА РЕЧИ

1) И м е н и ц е

Именице мушког рода о/јо-основа

А) Именице са старим акцентом на почетном слогу.

41. Лока̄ӣив једнине.

И у говору Ваљевске Колубаре акценат се у лок. јдн. ових именица повлачи према крају:

вӣду (Д × 2, Б × 3), *на бранковачком вӣсу* (Б), *гра̄ду* (Б), *ја̄зу* (Д), *ре̄ду* (Д × 2, Б × 3), *са̄ӣцу* (Д), *сне̄гу* (Б), *й̄о ла̄ду* (Д), *чӣну* (Б), — *см̄ислу* (П, Д × 2), — *мес̄ецу* (Д), *случ̄а̄ју* (Д), — *обич̄а̄ју* (П, Б × 3), *й̄оро̄ђа̄ју* (Б), — *бо̄ју* (Б), *бр̄о̄ју* (Б × 2), *й̄òду* (Д), *сӣрòју* (Д), —

у *Шшџлића шбм крају* (Б), *на крају* (Б), —
бедему (П), *камену* (П, Б), *иламену* (П), —
разговору (П, Д, Б), *у шшм разговору* (Д), —
диму (Б), *срџу* (Б), —
йейџу (Б × 2).

Али, док је код именица типа *град* ова појава доследна, у познатом случају, код осталих се јавља и номинативни акценат:

у *аиџару* (Д), у *јџднбм кџмаду* (Д), у *аирилу мџсџу* (Д), у *авгусиу мџсџу* (Д) у *џкрџу* (Д), у *йџгџеду* (Д), у *Сџлаишу* (Б), —
на йџложџају (Б), —
у *самбм гџвџру* (П), *йо гџвџру* (П), *йо џговору* (Д), у *бџдему* (Б), —
на йџрагу (Б), *у раишу* (Б), —
йџрема вџску (Б).

42. Номинативне множине.

Биће најбоље да прегледамо прилике у сваком акценатском типу посебно. То су ови типови:

тип *град*: Даничићевом стандарду одговарају: *брџгови* (П), *враиџове* (Б), *зидови* (П), *кџсови* (Б), *кџмови* (П), *сиџнови* (Д), *црџиџови* (П), — *сиџџеве* (Б); исп. и: *йџрџнове* (Д); према Даничићевом *јџџеве*, *рџдови*, у Ваљевској Колубари је: *јџџеве* (П), *рџдови* (П); —

тип *жџвањ*: Одговара Даничићу: *жџџеве* (П, Д, Б); —

тип *гџлџб*: Одговара Даничићу: *гџџранови* (П), *гџлубови* (П, Б), *јџсиџребови* (Б). Исп. и *дџвареве* (П), *џбручеве* (Б), *џгџенове* (Б). Даничићу одговара и: *рџџаџи* (Д); —

тип *Бџг*: Даничићу одговарају: *брџдове* (Д), *йџдџиџови* (Д), — *рџдови* (Д), *на рогове* (Б). Према Даничићевом *кџџеве* у колубарском говору је *кџџеве* (П, Д). Архаични акуз. мн. именице *госиџ* гласи: *йџгосиџи* (Б); —

тип *рџиџ*: Одговарају Даничићу: *џйџови* (Д), *мџйџови* (Б), *йџлџгови* (Б). Од именице *кџйџ* пл. без уметка гласи: *џрџвени кџйџи у џрџџаче* (Д); —

тип *нџкайџ*: Одговарају Даничићу: *нџкџиџи* (Д), — *вџйџиџови* (П), *йџрџџиџови* (П), *шџнџчеви* (Б); —

тип *ћџлим*: Одговара Даничићу: *ћџлиџи* (Д); —

тип *сџкџб*: Одговара Даничићу: *сџкџдлови* (П, Б); —

тип *виџногџад*: Даничићу одговара *виџногџади* (Д). Акценат *виџногџади* (Д) (= ном. пл.) развио се према ген. пл.

43. Гениџивне множине.

И овде је најбоље показати прилике код сваког акценатског типа посебно. То су ови типови:

тип *град*: Даничићу одговарају: *брџавџ* (Б), *џанџ* (Б × 3), *лиџиџџџ* (Б), *мџравџи* (Д), *сџиџиџ* (Д × 2, Б), — *брџџџџџ* (П), *гџадџџџ* (Д), *џругџџџ* (П, Д, Б × 2), *зџџџџџ* (П), *зидџџџџ* (П), *кумџџџџ* (П), *синџџџџ* (Д × 2),

срѣдѣ (П), *црейдѣ* (П); у Ваљевској Колубари је и: *јежѣвѣ* (П), *редѣ* (П); —

тип *жрѣвањ*: Према Даничићевом *бѣбњѣвѣ*, у Ваљевској Колубари је *жрѣвњѣвѣ* (П, Б), *лакѣвѣ* (П); —

тип *гдљуб*: Даничићу одговарају: *динѣрѣ* (Б), *месѣци* (Д, Б). У колубарском је и *корѣкѣ* (Б), *курѣјѣ* (Д, Б), *ујѣкѣ* (Д). Облици с уметком -ов- акцентују се као код Даничића: *гавранѣвѣ* (П), *голубѣвѣ* (П), *гушѣвѣ* (П), *јасѣвѣ* (Д); исп. и: *обручѣвѣ* (Б), *округѣвѣ* (Д); —

тип *дѣвѣр*: *гушѣвѣ* (П), *јасѣвѣ* (П), *кесѣвѣ* (П); —

тип *виноград*: Са Даничићем се слаже: *виноградѣ* (Д); —

тип *Бог*: Са Даничићем се слажу: *илѣвѣ* (Б), — *рогѣвѣ* (Д). Према Даничићевом *крајѣвѣ*, у колубарском говору је: *крајѣвѣ* (Д). Од именице *рѣв* забележио сам ген. мн. *рѣвѣ* (Д); —

тип *рајѣ*: Ген. мн. именице *клѣн* без уметка -ов- гласи: *клѣнѣ* (Д); —

тип *сиѣрац*: Слаже се с Вуком: *јарчѣвѣ* (П); —

тип *ндѣкаѣ*: Са Даничићем се слаже: *нокѣ* (Д); —

тип *Срѣбин*: Са Даничићем се слаже: *Срѣдѣ* (Д), *илѣвѣ* (П);

тип *сѣкѣ*: Слаже се са Даничићем: *сѣкѣвѣ* (П); —

тип *ириѣ*: Са Даничићем се слаже: *ириѣвѣ* (Д).

44. Даш.-инсѣр.-лок. множине.

Опет ћемо показати прилике код сваког акценатског типа посебно. То су ови типови:

тип *град*: Живо је померање акц. према крају код именица које у ном. мн. имају ('): *брегѣвѣ* (П), *вргѣвѣ* (Д), *другѣвѣ* (Б), *зечѣвѣ* (Д), *зидѣвѣ* (П), *керѣвѣ* (Б), *кумѣвѣ* (П), *синѣвѣ* (Д × 2), *срѣдѣвѣ* (Б), *црейдѣвѣ* (П), *јежѣвѣ* (П), *редѣвѣ* (П). Забележио сам ипак и: *сиѣновѣ* (о стоци) (Д). Исп. и: *илѣновѣ* (Б) према ном. мн. *илѣнови*; —

тип *бѣбањ*: Поред *жрѣвњѣвѣ* (П), *лакѣвѣ* (П), говори се и: *лакѣвѣ* (П); —

тип *гдљуб*: Од једног млађег објекта забележио сам *курѣјѣ* (Д), што одговара Даничићу. Али у Ваљевској Колубари је и *курѣјѣ* (Д). Даничићу одговара: *комѣ* (П). Код именица с уметком -ов- живо је померање акцента према крају: *гавранѣвѣ* (П), *голубѣвѣ* (П, Д), *дуварѣвѣ* (П), *јасѣвѣ* (Д), *округѣвѣ* (Б): али исп. и: *гавранѣвѣ* (П); —

тип *дѣвѣр*: Даничићу не одговара померање *обичѣ* (Д); —

тип *дѣвѣр*: Даничић не наводи случајеве: *гушѣвѣ* (П); *јасѣвѣ* (П); —

тип *Бог*: Даничићу одговара: *илѣвѣ* (Д), — *рогѣвѣ* (Д). Према Даничићевом *крајѣвѣ*, у колубарском је *крајѣвѣ* (Д × 2); —

тип *рѣй*: Дат.-инстр.-лок. мн. именице *клѣн* без уметка гласи *клѣнима* (Д). Даничић не наводи лик *свайѣдѣма* (П, Б × 2); —

тип *ћилим*: Даничићу одговара *ћилимима* (Д); говори се: *йи-лићима* (П), али и: *гѣшчићима*, *јѣрићима* (П); —

тип *виноград*: Даничићу одговара: *виноградима* (Д); —

тип *сѣкѣ*: Даничић не наводи акц.: *сѣкѣловима* (П); —

тип *йријѣиѣл*: Са Даничићем се слаже *йријѣиѣлѣма* (Д).

Напомена. У Ваљевској Колубари је *људи* (Б), *људѣ* (Д, Б), *људма* (П).

Б) Именице које немају силазни акц. на првом слогу

45. *Вокайив*. Вок. мн. именице *вѣјник* гласи *вѣјници* (Д).

46. *Падежи множине*. Померање акцента према почетку у ген. мн. забележио сам у овим случајевима: *вѣлѣвѣ* (Б, Д × 3), *ис йѣшкѣ йѣиѣвѣ* (Б), — *бѣбѣкѣ* (Д), — *лѣнѣца* (Д), *нѣвѣцѣ* (Д × 2), — *йѣслѣвѣ* (Б), — *дѣкѣиѣ* (Д), *дѣрѣѣ* (Д), — *Тѣрѣкѣ* (Д × 2), *дѣбрѣвѣлѣцѣ* (Д). Према Даничићевом *ћѣйѣвѣ* (Српски акценти, стр. 26) забележио сам *ћѣйѣвѣ* (Д). С појавом померања акц. у ген. пл. доводе се у везу и случајеви: *земѣанѣ лѣнци* (Б), — *Тѣрци* (Д), *Тѣрке* (Б), *Тѣрцима* (Д × 2, Б). Али исп. и: у *чѣмѣ* (Б).

47. Карактеристични су и ови случајеви:

код типа *сѣриц*. Даничићу одговарају: *Врѣчи* (Б), — *гѣнѣве* (Б, Д), *йѣнѣви* (Б), *сѣубѣви* (Б), *йѣковѣ* (Б), — *лѣкѣвѣ* (Б), *йѣйѣвѣ* (Д), — *йѣнѣвима* (Д). Па ипак се опажа утицај типа *град*: *бѣкови* (Д), *бѣкѣвѣ* (П), *бѣкѣвима* (П), *кѣчеви* (П), *кѣчѣвѣ* (П), *кѣчѣвима* (П), *сѣричѣвѣ* (Б). Од именице *вѣр* ном. мн. гласи двојако: *вѣрови* (Б) и *вѣрови* (Д);

код типа *врѣбац*. Са Даничићем се слаже: *чѣврѣкови* (Д, Б), *чѣврѣкѣвѣ* (Д), *чѣврѣкѣвима* (Д). Од именице *јѣрам* мн. гласи: *јѣрѣмови*, *јѣрѣмѣвѣ* (Д), *јѣрѣмовима* (Д). Даничићу одговарају: *йѣйѣкѣвѣ* (Д), *йѣйѣловима* (Д), *рѣжњѣви* (П), *рѣжњѣвѣ* (П), *рѣжњѣвима* (П).

код типа *снѣй*. Даничићу одговара: *снѣйѣ* (Б × 4), — *кѣшеве* (Д). Говори се: *кѣњма* (Б) и *кѣњима* (Б).

Напомена. У Ваљевској Колубари је: *мѣмци* (П, Б), *момѣкѣ* (П, Д, Б).

Именице средњег рода

48. У Ваљевској Колубари не помера се акц. у лок. јдн.: у *йѣм* *йѣлѣу* (Б), *нѣ йѣм мѣсѣу* (Б), у *врѣмену* (Б).

49. У овоме говору помера се акц. према крају у *множинским облицима* именица средњег рода *о/ѣо*-основа које у ном. јдн. имају силазни акц.: *дѣва* (Б), *жѣиѣа* (Б), *мѣсѣа* (П), — *брѣѣ* (Б), *мѣсѣѣ* (Б), — *мѣсѣѣима*

(Б); — *сѣна* (Б), — *сѣнā* (П, Б), — *ѿо гдѣм мѣсима* (Д). Али исп. и *вдѣна* (Д).

50. Померање акц. према почетку у облицима мн. код именица које немају стари акц. на почетном слогу јавља се у колубарском говору: *сѣлā* (Д), *сѣлима* (Б), — *кдлѣнā* (Д).

51. Плуралија тантум типа *враѣи* у вези с предлозима гласе: *на враѣиима* (Д), *на лѣиима* (Д).

52. Са Даничићем се слаже *сресѣдвā* (Б).

53. Код именица средњег рода на консонант скраћује се у косим падежима (') у (') на слогу трећем од краја: *брѣвчѣи* (П), *јдѣи* (П), *кљѣсѣи* (П), *дѣи* (П), *свѣнчѣи* (Д). Али исп. и однос: *звѣнчѣи* (П), — *белѣнчѣ* (П), *жумѣнчѣ* (П).

54. У мн. акц. се помера према крају код именица *н*-основе, *с*-основе и *ѿ*-основе: *врѣмѣна* (Д), — *имѣнā* (Д, Б), — *рамѣнима* (Д); — *небѣса* (Б); — *увѣи* (Д), *ужѣи* (Д), — *зрѣиѣ* (Б), *кључѣиѣ* (Б).

Именице женског рода

а - о с н о в а

55. Стари силазни акц. почетног слога у дат. јдн. именица типа *глава* и *вдда* и у ак. јдн. и ном.-ак. мн. именица типа *глава*, *вдда* и *ѿланѣна* забележио сам у овим примерима:

вдјсци (Б × 2), *ѿдѣм ја ѿдј рѣци* (Д), — *вдди* (Б), *дѣци* (увек), *зѣмѣи* (Б); —

вдјску (Д, Б), *ѿ вдјску* (Д, Б), *главу* (Б), *ѿ главу* (Б), *грѣну* (Б), *рѣку* (Д, Б), *ѿдд рѣку* (Б), *ѿ рѣку* (Б), *ѿ срѣду* (Б), *сѣѣну* (П), *с дѣѿ сѣѣну* (Б), *ѿза сѣѣну* (Д), *ѿрѣву* (П, Д), — *вдду* (Д × 2, Б × 2), *крос Цѣну* *Гдру* (Б), *дѣцу* (увек), *зѣмљу* (Д), *ѿ земљу* (Д × 2), *ѿглу* (П), *кдсу* (Д), *лдзу* (Д, Б), *мѣѣлу* (Д), *рдсу* (Д), *сѣѣзу* (Д), — *ѿ ѿланѣну* (Д), *ѿ дубѣну* (Д); —

блѣзе (Д), *вдјске* (Б × 2), *врѣе* (Д), *главѣ* (П, Д), *гламѣ* (Б × 2), *грѣне* (Д), *кдѣе* (Б), *дѣе* (Д × 3, Б), *рѣке* (Б), *ѿ рѣке* (Б × 2), *свѣѣ* (Д, Б), *сѣѣне* (Б), *с дѣе сѣѣне* (Д), — *вдде* (Б), *гдде* (Д), *ѿдде* (Б), *ндде* (Д, Б × 2), *дѣе* (Д), *дсе* (Д, Б), *чѣе* (Б, Д), *бѣе чѣе* (= четврто колено потомства) (Д, Б), — *ѿлѣнѣне* (П), *нѣ лейѣѣне* (П), *на брѣнѣне* (Д).

Али од именица типа *ѿланѣна* исп. и: *дубѣну* (Д), *на лѣѣну* (Б), *чѣѣѣну* (Д).

Говори се: *Шѣѣе* (Д) и *Шѣѣе* (Б), *кљѣѣ* (П) и *кљѣѣ* (П).

56. Вок. јдн. именице *жѣна* гласи *жѣно* (Б), а вок. мн. *жѣне* (Б).

57. Скраћивање (') у (') у дат.-инстр.-лок. мн. типа *глава* живо је у Ваљевској Колубари: *главама* (Д), *грѣнама* (Б), *звѣздама* (Д), *дѣѣма*

(Д, Б), *рукама* (Д), *свињама* (П, Д), *сирћанама* (П), *шравама* (Д). Од млађих особа чује се, чешће него од старијих, и: *радњама* (Б).

58. Даничићу одговарају ови генитиви множине: *врѣнѧ* (Д), *чѣчѧ* (Д), — *кѣрѣишѧ* (Д), — *гламѣи* (Б), *кѣзѧ* (Д, Б), *ѡкѧ* (Д, Б), *сѣибиѧ* (Д), *сѣзѧ* (Д), — *ѡвѧцѧ* (Д, Б × 2), — *ѡснѡвѧ* (Б), *рѣубѣиѧ* (Б; ном. мн. *рѣубѣи* Б), *рѣубѧчѧ* (Д).

59. Ген. мн. именице *рука* гласи: а) *рѹкѹ* (Д), *гдѣи рѹкѹ* (Б) и б) *рѹкѹ* (Б).

й - основа

60. Померање акцента према крају код именица које имају стари акцент на основи јавља се у лок. јдн., ген. мн. и дат.-инстр.-лок. мн.:

у сивари (Б), — зайовесийи (Д), — ѿо крви (Б), — у болесийи (Д),
у младосийи (Б); —

місли (Д), — *ндіһи* (П), — *бураддй* (Д), *йеладдй* (Д), — *кокдшіҗй* (П, Д), — *унучаддй* (Б);

міслима (Д), — кокдишима (П, Б \times 2).

Али за лок. јдн. исп. и: у *иѡмѡћи* (Д).

2) Придєви

61. И у говору Ваљевске Колубаре знатно је више, у односу на Даничића, двосложних и њима одговарајућих придева који у одређеном виду добивају (') на првоме слогу:

тип нѡв: кѡсѡ (Д), нѡвѡ рѡкија (В), ѡрдсѡѡ (Д); —

тип дѹг: Дѹгѣ рѹи (Б), зрѣлѹи (Б), мѣкѹи сѹр (Д), Чѹсѹиѣ йонѣдѣлѣак (Д), чѹсѹиѣ вѣдѣ (Б); —

тип го: голѣ рѹкѹ (Б); —

тип млад: врѹћā (Д), љуѹе ракијє (Д, Б), љуѹ ракију (Б), љуѹи ѡдирѹкā (Б), шљѹва рāнā двā (Б), Свѹѹи Сāва (Б), свѹѹѹм (Д), сѹвѹ шљѹве (Д), шѹврдѹ сѹр (Д), шѹѹи (Д), шѹѹє (Д, Б), у шѹѹѹм имāѹу (Д) (али исп. Бѹлѹ кāмѹн = шума (Б); бѹлѹ Б); —

тип модар: *йѣзнѣ* (Д), *йѣснѣ* (Б), *йѣснѣ* (Б), *йѣснѣ* (Б), *йѣснѣ* (Д)
(исп. и: *глаголѣ* Д, *глаголѣ* Д; али: *дѣржѣ* (Б) = *дѣржѣ* (Б);

тип сийпан: брдні крајеви (Д), у брднім крајевима (Д), сийнѣ (Б), у срејнїи чѣс (Б), сїѣмнї лѣбац (Д), шѣнкѣ (Б), чѣснї ıдсїш (Д, Б × 3), чѣснѣ шїѣїза (Б), Чѣснѣ Вѣрїге (Б); —

тип *дѣбар*: у *дѣбръ* (Б); —

тип зла́йян: *к^ру́йнѣ* (Б), *м^рснѣ* (Б), *й^рѣснѣм мѣсом* (Д), *равнѣм* (Д); —

тип *иѣжакъ*: *иѣшкѹм* (Б), *иѣшкѣ* (Б), *иѣшкѹмъ дружѹмъ* (Л), *иѣшкѹ иѣсѹмъ* (Б), *иѣшкѹ* (Б), *исъ иѣшкѹ иѣдѹвѣ* (Б); —

ТИП *мр̑шав*: *мр̑швѣм* војницѣма (Б); —

Ваља још навести: $\partial \text{ивльй}$ (Б); — $j\text{агньёћй}$ (Б) = $j\text{агньёћй}$ (Б).

в) *градскій* (sic!) (Д), *гробля́нскій* (Д), *дво́рскій* (Б × 2), *же́нскій* (Д), *свай́дескій* (Б).

3) Заменице

в) ъѣзѣн (Д).

80. Двосложни глаголи сложени од *ићи* у највећем броју случајева гласе: *доћи* (П, Б), *доће време* (Б), *наћи* (Д, Б × 2), *ићи* (Д), *ићемо* (Б), *јући* (Д, Б). Спорадично се у Петници и у Дивцима може чути и *ирићи*. В. Ј. Вуковић, СДЗБ Х 306. и А. Пецо, *Акцепат села Ортијежа* 44.

81. Доследно је *ићи*.

82. Глаголи сложени од *ићи*, * *вести* гласе у инф. доследно:

довести (Д × 2, Б), *одвести* (П, Д, Б), *иовести* (Д), *иовести* (Д), *развести* (Д), — *ирижести* (Д), — *ирилећи* (Д), *разлећи* (Д), — *омаћи* (Д), *иомаћи* (Д), *иримаћи* (Д), *иромаћи* (Д), — *иорести* (Д), *доићи* (Д), *ириести* (Д), *ирииести* (Д).

83. Глаголи сложени од типа *ириести* гласе у инф. двојако:

а) *одаући* (Д, Б), *иодаући* (Д), *иреваући* (Д), *иресваући* (Д), *ириваући* (Д), *иноваући* (Д), — *обући* (Д, Б), *ириобући* (Д), — *зайириести* (Д), *оириести* (Д, Б), *иоириести* (Д), — *иоиући* (П, Д), *ириући* (Д);

б) *иришјући* (Д).

Прости гласе: *врећи* (Б), — *вући* (П, Б).

84. С обзиром на дијалекатске прилике, од значаја су и ови акценти инф.:

ијаси (= *напасати*) (Д);

раичешаи (Д); *ијдсаи* (Д);

дѣнуи (= *крѣиичи* Б); *оклизуи* (Б); *мѣиуи* (Б; исп. и *мѣиуо* Б; *мѣиули* Б); *суси* (Б; исп. и *сусиѡ* Б);

војеваи (Б); *куијдваи* (Б); *иашидваи* (Д);

накрѣсаи (Д), *окрѣсаи* (Д); *крѣи* (Б), *окрѣи* (Д), *иокрѣи* (Д) = *окрѣи* (П, Д); *јашаи* (Д);

додијаи (Д); *наједраи* (Д); *окии* (Д); *ирекди* (Д); *закржљаи* (Д); *сирѣмаи* (Б, Д; исп. и: *сирѣмѡ* Б, *сирѣмала* Б, *сирѣмали* Б, *сирѣмѡ* Д, П, *сирѣмају* Б, *сирѣмајући* Б) = *сирѣмаи* (Б; исп. и: *сирѣмало* Б); *идливаи* (*иоливаи*) (Д; исп. и: *заливали* Б, *заливѡ* Б, *изливали* Б, *идливала* Д, *ириливѡ* Б, *уливају* се Б); *ишвараи* = *ишвар* (Д), *ишвар* (Б; исп. и: *зашворѡ* Б); *идилочаи* = *иоидлочаи* (Д); *сидсаи* (Д); *чешљаи* (Б), *иричешљаи* (Д); *ирекди* (Д; исп. и *ирирекојѡ* Д); *наштраи* (Д); *заклињаи* (Д; исп. и: *заклињало* Д); *наслањѡ* (Д);

возакаи се (Д); *мољакаи* (Д); *иујуцаи* (Д); *рођакаи* (Д); *својакаи* (Д); *возикаи* се (Д); *ирири* (Д); *иушкѣи* (Д); *кашљуцаи* (Д); *наштраи* (Д);

баи (Д; исп. и: *баи* Б, *набаи* Б, *ирибаи* Б, *ирибаи* се Б, *избаи* Б, *избаи* Б, *избаи* Б, *избаи* Б, *ирибаи* Б, *ирибаи* Б); *ошладисти* (Д), *рашладисти* (Д); *ошкрати* (Б); *крѣи* (Д, Б), *окрѣи* (Д); *мигои* (Д); *бди* (Б); *идири* (Д × 2); *иушкѣи* (Д); *ирии* (Д); *сирѣи* = *сирѣи* (Д, Б) (исп. и: *сирѣи*);

м^{ла} се Б, *сїрёмлена* Б, *сїрёмї* Б × 2, *сїреме* Б × 2, *расїрёмїе* Д одн.: *сїрёмї* = зап. начин Д × 2); *удесїи* (Б) (исп. и *удесїо* Б); *уваїи* (Д, Б; исп. и: *уваїила* Б, *уваїла* Б × 2, *уваї^{чи}* Д, *уваїли* Б, *уваїї* Б); *извадиїи* (Б; исп. и: *извадї* Б); *изнурїи* (Д; исп. и: *изнурїо* Д, *изнурен* (П, Д); *омеђиїи* (Д; исп. и: *омеђїо* Д); *наїусїиїи* (Д; исп. и: *наїусїили* Д); *їриладодиїи* (Б; исп. и: *їриладодио* Б); *расїдредиїи* (Д; исп. и: *расїдредили* Д × 2); *одушевїи* (Б; исп. и: *одушевљена* Б); *оглуїавиїи* (Б), *огубавиїи* (Б), *окашљавиїи* (Б), *омлиїавиїи* (Б), *омршавиїи* (Б), *ођоравиїи* (Б) = *блесавиїи* (Б), *омлиїавиїи* (Д), *омршавиїи* (Д), *оћелавиїи* (Д), *їочађавиїи* (Д); *грмеїи* (Д), *грмиїи* (Б), *їрогрмеїи* (Д) (исп. и: *грмї* Д) = *грмеїи* (Д), *їрегрмеїи* (Д), *їрогрмеїи* (Д × 2).

б) Аорисї

85. И у говору Ваљевске Колубаре постоје два акценатска типа аориста, као и у савременом српскохрватском књижевном језику:

а) глаголи с акцентом повученим на први слог 2. и 3. јдн.: *зайресе* (Д), *однесе* (Д × 2, Б), *сасу* (Б), *їдваїа* (Д), *рддї му се* (Б), *скдчи* (Б), *дївори* (Д), *їдломи* (Б), *дїази* (Б), *їниїи* (Б), *їїрїи* (Б), *їозбїли* (Д), *забїли* (Д);

б) глаголи код којих је акц. у свим лицима аориста на истом слогу: *дође* (Б), *нађе* (Б), *уђе* (Д), *изїђе* (Б × 2), *смаче* (Б), *леже* (П), *їросу* (Д), *їдгибе* (Б), *їдби* (П), *уби* (Б), *їовїка* (Д), *їдзнаде* (Б), *исїрекшїиа* (П), *рађа* (Б), *изгүра* (Д), *целїва* (Д), *їосїаја* (Д).

86. Двојак акц. имају: *їдче* (Б), *дїїйоче* (Б): *їдче* (Д); *зайїече* (Д): *уїїече* (Б); *бєјаде* (Д), *бїјаде* (Б): *бејаде* (Д, Б).

О књижевним приликама в. М. Стевановића, НЈ н. с. V 250—263.

в) Имїерфекаї

87. Сачувани су само облици: *беше* (Б × 4), *бїјаше* (Б).

г) Глаголски їридев радни

88. У Ваљевској Колубари говори се: *дднїла* (Д, Б), *дднїла* (Д), *дднла* (Д), *їднїла* (Б), *їдчїла* (Д × 2); исп. и: *їзнїли* (Б), *дднїло* (Д), *їзїли* (Д, Б), *їредузїли* (Б), *їнїла* (Б), *їдчїли*, *назвїли* (Б), *ддбїли* (Д).

89. Тросложни глаголи сложени од *иїи* гласе двојако:

а) *зайиїб* (Д), *изїиїб* (Д × 3), *изїиїла* (Д, Б), *изїиїли* (Б), *наїиїб* (П, Д), *їодїиїли* (Д);

б) *изиїб* (Б), *дїиїиїб* (Д, Б), *дїиїиїла* (Б), *дїиїиїло* (Д), *дїиї^{чи}*ли (Б).

90. Двосложни гласе доследно: *ддишб* (Б × 2), *ишиб* (Б), *ишило* (Б), *ишли* (Б), *наишб* (Б).

91. Глаголи сложени од типа *йећи* гласе: *довели* (Д), *извели* (Д), *йровели* (Д), *сйровели* (Д), *увели* (Б), — *йолёгла* (Б), — *исйёкла* (Д); исп. и: *йлёла* (Б), *йлёли* (Д).

92. Доследно је: *чийб* (Д × 2, Б × 3), *чийа^о* (Б), *чийали* (П, Д).

93. Од интереса су још и ови акценти: *йили* (Д, Б), — *бдловб* (Б), *кнэзовб* (Б), — *кдйао* (Б), *йрдк^оййли* (Б), — *дддијале* (Б), *йроћердб* (Б).

д) Глаголски придев *йрињи*

94. У Ваљевској Колубари говори се: *звѧна* (Д, Б), *нѧзвѧйѧ* (Б), *кдйѧна* (Д), *йскойѧйѧ* (Д).

95. Глаголски придев трпни од гл. *чинѧйѧ* гласи: *неучинѧне* (Б).

96. Говори се: *йдсечен* (Б), — *кдвѧни йлѧг* (Б).

ђ) Презенѧ

Глаголи синфинитивном основном на сугласник

Глаголи с акцентом на крају

97. У Ваљевској Колубари не говори се *йдчемо* и сл., већ само *доведемо* (Б, Д), *изведемо* (Б), *изведѧйѧ* (Б), *одведемо* (Б), *йоведемо* (Д), *йечемо* (П, Б), *йлейшемо* (Д), *ойлейшемо* (Д).

98. Тим пре је: *донесемо* (Б × 2, Д), *донесѧйѧ* (Д), *изнесемо* (Б), *однесемо* (Д), *йренесемо* (Д), *зовемо* (Д, Б × 2), *идемо* (Д × 4, Б × 4), *д'идемо* (Б), *идѧйѧ* (Д × 2), *јемо* (Б), *жњемо* (Б), *н'умемо* (Б), *йрочешљемо* (Д × 2), *имѧмо* (Д, Б × 2), *седѧмо* (Б), *кречѧмо* (Д × 2, Б), *жселимо* (Д), *сйојѧмо* (Б).

99. Глаголи сложени од *йећи* имају двојак акц. презентѧ:

а) *доведѧм* (Б × 2, Д), *доведѧ* (Б), *доведѧмо* (Д, Б), *доведѧу* (Б × 2, Д), *изведѧ* (Б), *одведѧм* (Б), *йоведѧм* (Д × 2), *йоведѧмо* (Д), *йодведѧм* (Д), *йрведѧм* (Д), *йрведѧм га* (Д), *йроведѧм* (Б), *йроведѧу* (Д), *сйроведѧу* (Б), *уведѧу* (Б, Д), *извѧзу* (П, Д), *исйѧчѧи* (Б), *исйѧчѧ* (Б × 2), *исйлѧйѧу* (Б), *ойлѧйшемо* (Д), *йрейлѧйѧ* (Б), *уйлѧйѧ* (Б × 2);

б) *ддведѧи* (Д), *ддведѧ* (П), *ддведѧу* (П), *уѧвѧѧм* (П), *ойлѧйѧ се* (Д), *ойлѧйшемо* (Д).

100. Глаголи сложени од **несѧи* имају двојак акц. презентѧ:

а) *донѧсѧм* (Б), *донѧсѧ* (Д × 2, П, Б × 2), *донѧсѧ св* (Б), *донѧсѧ* (Б × 2), *донесѧмо* (Б × 2), *донесѧйѧ* (Д), *изнѧсѧм* (П, Б), *изнѧсѧи* (Б), *изнесѧмо* (Б), *однѧсѧм* (Б), *однесѧмо* (Б, Д), *йоднѧсѧ* (Б), *йонѧсѧм* (Д, Б), *йренѧсѧм* (Д), *йренѧсѧ* (Б), *йренесѧмо* (Д);

б) *д̀днесѣм* (П, Д), *д̀днесѣши* (Д), *д̀днесѣ* (Б × 2), *д̀днесѣ се* (Б, П), *д̀днесѣ* (Б), *д̀днесѣм* (Д), *д̀днесѣ* (Б), *д̀днесѣ се* (Б), *д̀днесѣмо* (Д), *ѝр̀днесем* (П, Д), *ѝр̀днесѣ* (Д), *ѝр̀днесѣмо* (Д).

101. И глаголи сложени од *звѣиши* имају двојак акц. презент:

а) *ѝзодѣ* (Б), *ѝзодѣу* (Д), *сѣзодѣ* (Д);

б) *на̀зовѣм* (П, Д), *на̀зовѣмо* (Д × 2), *на̀зовѣу је* (Б), *ѝдзовѣ* (П, Б).

Прост глагол гласи: *зовѣмо* (Д, Б × 2), *зодѣу* (Б).

Глаголи с акцентом на првом слогу

102. Глагол *ићи* има двојак акц. през.:

а) *идѣм* (Б), *д'идѣм* (Б), *идѣши* (Б), *идѣ* (Д × 3, Б × 3), *д'идѣ* (Б), *идѣ цркви* (Б × 2), *кѣша идѣ* (Б), *идѣ ли*, *Живко*, *кѣша* (Б), *идѣмо* (Д × 3, П, Б × 4), *д'идѣмо* (Б × 2), *идѣише* (Д × 2), *идѣу* (Д, П, Б × 4), *д'идѣу* (Д), *идѣу ише* *дѣјѣ идре* (Б), *идѣу један кдд другдг* (Б);

б) *идѣу* (П, Б), *не идѣм* (Б), *не идѣ ми се* (Д), *не идѣмо* (Б), *нек иде* (Б × 2), *нек иду* (Д).

103. Двосложни глаголи сложени од *ићи* гласе двојако:

а) *додѣм* (Д), *додѣ* (Б), *додѣмо* (Д, Б), *наѣ* (Б), *и́рѣѣмо* (Б), *и́рѣје* (Б), *сѣје* (Б);

б) *и́рѣѣу* (Б), *и́дѣм* (П).

104. Глаголи *брѣиши*, *и́рѣиши* гласе доследно: *бѣрѣм* (Б), *бѣрѣ* (Д), *бѣрѣ* (Б), *бѣрѣмо* (П, Б), *бѣремо* (Д), *одѣберѣм* (Б); *и́ѣрѣм* (Д), *и́ѣрѣм* (Б), *и́ѣрѣ* (Д), *и́ѣрѣмо* (Д × 2), *дѣерѣм* (П, Д), *дѣерѣмо* (Д × 2).

Поред *и́дрекнѣм* (Д), говори се и: *д̀дречѣм* (Б).

Старији облик глагола *јесѣиши* гласи: *јѣм* — *јѣмо* (Б).

Глаголи с инфинитивном основом
на самогласник

105. Говори се: *и́рдкуну* (Б).

106. Старији облик през. гл. *и́каиши* гласи: *и́зачѣ* (Б), *и́зачѣ* (Б)
и: *и́зайкѣмо* (П), *и́зайке* (П); али исп. и: *и́зайка* (П), *и́зайкѣу* (П).

107. Од глагола *жесѣиши* през. гласи:

а) *жѣнѣм* (Б);

б) *жѣнѣм* (Б), *жѣнѣмо* (Б), *жѣнѣу* (Д).

108. Постоји гл.: *мѣиш дрѣва* (Д).

109. Од глагола *и́ишиши* през. гласи: *и́ијѣ* (Д), *и́ије* (Д), *и́ијѣу* (Д).

110. Глагол *даѣиши* гласи тројако:

а) *дѣјѣм* (често); —

б) *д̀ддѣјѣм* (Б), *и́редѣјѣ* (Б); —

в) *не дајѣу* (Б).

ГЛАСОВНЕ ОСОБИНЕ

127. Да рад не бих оптерећивао сувишним материјалом, наводићу само примере скупљене у Бранковини. Кад устреба, наводићу примере и из осталих посећених места.

ВОКАЛИ

b

128. У основи је колубарскога говора екавска замена јаџа шумадијско-војвођанскога типа. То значи да се и у њему налазе иказивни познати и књижевном језику: *жѣни, мѣни* (али и *мене!*), *у колима, сѣдарији, нѣје*. Али има изванредан број појава које треба истаћи.

129. Значајно је да сам, нарочито у Бранковини, на месту старог јата слушао глас између *e* и *u*. Ова је особина нарочито карактеристична за говор старијих жена, које су се мало кретале из села. Овај сам изговор бележио различито (*u^e*, *u^e*, *e* и сл.), већ према томе колико је у тренутку артикулације био присутан елеменат вокала *e* одн. *u*. Није у питању појава да је изговор у почетку затворенији а да се потом отвара и сл., није, дакле, у питању флукуација, већ равномеран изговор у већој или мањој мери, али увек изразито затвореног *e*.

Примери:

дѣше (вок. сг.), моје лѣшо дѣше, Бѣли Камѣн, двѣ, двѣ кѣше, двѣ-шри, двѣ, — дѣчи, дѣши, срѣшно, сѣли, шѣла, — дѣше, Нѣмици, рѣчка, рѣчи, цѣло лѣшо, не врѣди, извѣстиши, побѣдили, исѣку, оуѣчила се, — дѣща × 2, сѣдио, сѣдили, — ѹ срѣду, из бѣле зорѣ, кудѣльни вѣш, ыдѣли, — кудѣла, нѣдѣла, нѣдела, ѹвредѣла, ырсѣко.

Као што се види из примера, овакав се изговор јавља под сва четири акцента а такође и у неакцентованим слоговима (и дугим и кратким). Али се, разуме се, све ове речи изговарају и с нормалним *e*.

У својој књизи *Die serbokroatischen Dialekte* проф. П. Ивић наводи ове говоре с незамењеним јатом:

1) говор католика Крашована у шест села у румунском Банату јужно од Решице;

2) говор галипољских Срба у Пехчеву у источној Македонији;

3) говори у области источно и североисточно од Темишвара са две подгрупе:

а) говор католичког становништва у селу Рекаш,

б) говор православних Срба у неколико села Банатске Црне Горе (стр. 269).

Живојин П. Симић (*Предавања из српског језика на њрачким учитељским предавањима у Негошину*, Бгд 1882, стр. 55. *Српска грамајика за основне школе у Краљевини Србији*, Бгд 1887, стр. 177) и Стојан Новаковић (*Неговање језика српског*, Глас X, Бгд 1888, стр. 66) кажу да су ову појаву слушали у ондашњем тамнавском срезу.

130. Траговима ијекавских насељавања треба сматрати ове ијекавизме:

дйјѣше (вок. синг.), *йрйје*; —

ћѣша (хип. од девер), *кљѣшиѣ*, *кљѣшиѣ*; —

ћѣд; —

ћѣвђке; —

йрађѣда, *чѣкунђѣда*, *бађе*.

Сви се ови примери, разуме се, јављају и у екавском лику; једино нема *клешиѣ*.

131. У корену глагола т. *свјати* јат испред *ј* двојачко се рефлектира:

а) *дддиѣле*, *йдсиѣ*;

б) *сѣнѣ* га *грѣјало*, *сѣје* се, *сѣјало* се.

132. Доследно је: *није*, *нисмо*.

133. Јат се рефлектира као *и* и *е* у облику аориста *бйјаде*: *бѣјаде*. Имперфекат: *бйјаше*.

134. Компаративни наставак доследно гласи *-ији*: *сиѣрији*, *касније*.

135. Лик *гдѣ* двојачко гласи:

а) *де бѣше*, *дѣ ћу да дйседнѣ*, *коједѣ*, *нигде*;

б) *дй ти је*, *нигди*, *негди*, *неди*.

Поред ијекавског лика, који сам раније навео, говори се још само: *овде*, *оде*.

136. И у глаг. прид. радном кратко јат испред *о* двојачко се рефлектира:

а) чешће као *и*: *вйдио*, *вйдио сам*, *јес вйдио*, *вдлио је*, *жйвио*, *йро-жйвио*, *йолудио*, *сѣдио*, *сѣдио*;

б) ређе као *е*: *разѣмео*.

Доследно је: *сиѣо*.

137. Доследни су придеви: *зрѣо, цѣо*. Али се чује: у *Бидграду*.

138. Само је: *гнѣздо, гнѣздару, гнѣздарѣма*.

139. Према ијекавском *ѹсѣијѹ* и сл. у Бранковини је: *ѹсѣѹ*.

140. И у колубарском говору постоји узајамни утицај префикса *ѣрѣ-* и *ѣри-*.

а) Постоје примери с очуваним префиксом *ѣре-*:

ѣрѣбачѣја, ѣрѣграда, ѣрѣдузѣли, ѣрѣбачѣ се, ѣрѣбачѣли, ѣрѣмешѣймо га.

Предлог *ѣред* има доследно екавски лик: *ѣред ову кѣшу, ѣредѣ ме, ѣредѣвече.*

И предлог *ѣреко* има доследно екавски лик: *ѣредѣо нас, ѣреко ѣѣња, ѣреко ѣдѣшока, ѣреко Сѣве, ѣреко Солѹна.*

Прилог *ѣре* јавља се у два лика: а) екавском: *ѣрѣ*; б) ијекавском: *ѣриѣ*.

б) Јављају се и примери с *ѣри-* место *ѣре-*:

ѣриѣираѣу (у теренској бележници написао сам да је у питању глагол „пребирају”), *ѣриѣило* (са напоменом у теренској бележници да је у питању гл. „пребило”), *ѣриѣиѣе му руку море, ѣриѣиѣеи рѹке бре ѣј дѣшави ѣѣд, ѣриѣариѣи, ѣриѣиѣи* (с напоменом у теренској бележници да је у питању гл. „превијаш”), *ѣриѣвиѣѣм, ѣриѣиѣе виѣном, ѣриѣдели* (= преобукли), *да се ѣриѣшавѣм, ѣриѣдѣшавѣени, ѣриѣдѣшавѣмо, ѣриѣиѣури се, ѣриѣиѣурило, ѣриѣиме, ѣриѣиме.*

в) Очуван је изворни префикс *ѣри-*: *ѣриѣовѣѣдѣ, ѣриѣовѣѣдали, ѣриѣсѣиѣиѣиѣу.*

г) Али се јавља и *ѣре-* место *ѣри-*: *ѣредѣѣѣѣ.*

141. Префикс *не-* у највећем броју случајева има екавски лик: *неѣког, дѣнекле* и сл. У колубарском селу Петници и тамнавском селу Чучугама спорадично сам слушао икавски лик *нѣки*.

142. У колубарском је говору: *видриѣа, видриѣама, — сѣкира.*

143. Забележио сам и ове икавизме:

а) *Зѣвѣдѣр* (село крај Чучуга);

б) вок. јд.: *кѹку дѣиѣе*. Овај сам лик забележио и у Срему (СДЗБ XIV 314);

в) *ѣдѣсик*. Али постоји и екавски лик *ѣдѣсек*.

144. Као и у Мачви (СДЗБ XVI 236), и у Колубари се јавља лик *ѣѣдѣло*.

Редукције вокала

145. И у колубарском говору редукције вокала, неуопштене али честе, могу бити:

Digitized by Google

низа *сирāну*. Из сличне позиције („преда њ’”), а и из примера т. *ирѣдā* ме, пренето је „преда” и у конструкцију *ирѣдā* њи.

166. Вокално *р*. И у колубарском говору вокално *р* уклања се у примерима као:

свѣкрова, —

ирѣсѣрѣ се, ирѣсѣре, ирѣсѣрѣ.

167. Вокал *и*. Изговор *е* м. и забележио сам у овим примерима:

кѣйрева, ои кѣйреве, —

лѣйѣња, лѣйѣње, —

мѣлене, —

мелѣѣн, —

Медница, у Меднѣцу, —

сенѣца.

Обрнуто, *и* м. *е* забележио сам у: *кѣлѣчке*; али исп. и: *кѣлѣчке*.
В. и т. 169.

168. Доследно је сварабактичко *и* у лику: *кайсѣја, кайсѣје*.

Слично се, поред *зејѣина*, говори и: *бре[з] зејѣина*.

169. Вокал *е*. М. *е* забележио сам и у *ирѣфсѣрка*.

170. Само је: *иѣзи, иѣзи вѣда*.

171. Говори се: *лѣнѣ сам*.

172. Вокал *а*. Двојако се говоре ове речи:

а) *вѣшер, вѣшерски*,

— *ћѣрем*; —

б) *вѣшару*, —

ћѣрам.

173. Само сам забележио: *суиѣрѣдѣн*.

174. Сем метатезе, долази и *е* м. *а* у примеру *иѣрѣнике*.

175. Двојак лик има прилог:

а) *далѣко*;

б) *долѣко*.

176. Етимолошко је *о* у *чѣрайе*, иако је у књиж. јез. *чарайе*.

177. Двојако је: *дѣље/дѣље*.

178. Вокал *о*. Према књижевном „субота” забележио сам *сѣбаиѣ*.

179. У данашњем књиж. јез. је *јоргован*. Изгледа да се ипак може рећи да више одговара персијском оригиналу колубарско *јѣргован*.

ѡндак (bis), ѡндаċ je, —

одвека, ѿудѣка, —

кѹдѣн, —

одавден, одаклен, —

гѣрна, —

ѿуне, —

нѣзи (bis), на нѣзи, с ѿѿзим, с ѿѿзим вѣјевѣли, ѿради самѿ ѿѿзи
Ненáдовѣћа.

МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ

238. И овде ћу, да рад не бих оптерећивао сувишним материјалом, наводити само примере скупљене у Бранковини. Разуме се, када затреба, приказаћу и прилике у другим посећеним местима.

ДЕКЛИНАЦИЈА

Именце мужког рода

239. Инструментал јединице. Код меких основа недо-
следно се пири наставак *-ом*:

а) примеры с наставком -ом:

вайра́лом, с квасцо́м, но́жом (bis), но́жом, обича́юм, и́ррја-
ше́лом, и́дкри́е са́чом, не́ким случа́юм;

б) примеры с наставком -ем:

са грлићем, краљем, са дните фийиљићем.

240. Моја грађа показује да је инстр. сг. именице *йуи* само с наставком *-ом*: *мдјѣм йуиѣм, шѣм је се йуиѣм.*

241. Множински инфикс -ов-. Најпре ћу навести примере с инфиксом -ов-:

ви́рови, ђидови, јасти́ребови, кдсови, кдшеви, мли́нови, дбручеви, дрлови, брлови, јаћеви (bis), сйу́жјеви, сйу́бови, чвдркови, шидчеви, — гу́нџе, жрџнџе, дбруче, у́гленове, шдлове, — влдџа, дру́гџа, жрџнџа, зечџа, обручџа, дрлџа, — дру́гџа, керџа, кџа-жџа, илдџа, са свџидџа, у свџидџа, срџидџа.

Одавде се види да у колубарском говору у множини није нарушен стандардни однос -ов- : -ев-.

Ево, затим, забележених примера без инфикса:

бравā, сїѡ лїсїа, снѡйā (bis), сїѡ снѡйā, шє[c] сдїї, — лѡнцї, —
— чднцї, — дїнарā, коракā, курјакā, месєцї.

242. Генитив множине. Наставак *-и* констатовао сам код именица: *сѣйѣ, месѣѣ*. Иначе је наст. *-а*: *брѣѣ, лѣѣ, снѣѣ, динѣѣ, корѣѣ, курѣѣ*.

258. И од именице „зрно“ забележио сам ликове који припадају *ш*- основама: *зрнѣшā*.

259. Генитив именица „очи“ и „уши“ гласи:

дчѣјѣ (Д), *дчѣјѣ ми мѣјѣ* (Д, Б), *дчијѣ* (Б); — *јушијѣ* (Б).

260. За мн. именице „буре“ употребљава се:

а) *бурадѣ* (Д);

б) *бурѣћā* (Б).

261. За мн. именице „унуче“ записао сам: *осāмнѣсѣшоро унучадѣ*.

Именице *а*-основа

262. Резултати друге палатализације живо су присутни у дат.-лок. синг.:

дѣвѣјѣ, —

јо нѣзи, на рѣци, у рѣци.

То потврђују и прилике код антропонима: *Милѣјѣ*.

263. Вок. јд. тросложних антропонима на *-ица* једнак је ном. јд.: *Љубица, ѿмā ми кѣ*.

264. У Колубари је као у књижевном језику: у *Бѣсни*.

265. У ген. мн. недоследно се шири наставак *-и*:

а) *сѣб бāнки нā дāн, дѣвѣјѣ кѣкѣшкѣјѣ*;

б) *свѣ ѿшѣ врсѣшā имѣнā, овāцā, свѣнā, сѣршā*.

266. Одговара књижевном језику: *рѣкѣ/рѣкѣ*.

267. Именице типа *Сѣма* двојако се деклинирају:

а) *Сѣма*, ген. јд. *Сѣмѣ* (чешће);

б) *Јѣфѣшо*, ген. јд. *Јѣфѣша* (спорадично).

268. Доследно је: *Коцѣлева*.

269. И у Колубари је, као и у Мачви: *нāћуве*.

270. Само је *ѣвце, свѣње*.

271. Као што сам већ рекао у одељку о гласовима, јавља се сварабачкичко *и* у речи: *кайсѣја* (Б).

272. У употреби је редуковани облик именице *воља* у познатој конструкцији: *вѣљ ѿшѣ о гѣњ, вѣљ ѿшѣ . . . о свѣшѣшā* (исп. РСАНУ s. v. вѣља).

Именице женског рода на сугласник

273. Узевши у обзир и одговарајуће адвербе можемо рећи да је у инстр. јд. тројак наставак у колубарском говору:

Десанчин, Јованчино, Милѳјчина, Милѳјчино.

Али исп. и: *Вăриндāн, Сăвиндāн.*

Исп. и придев *младинска*.

в) до́льнього кра́я.

288. У Колубари је: *йрѣдошнь*.

мѣкшā је.

б) ньеговога, Лăзăревог, мѧјчиног оца.

В) *льэз̄йн* (Д).

4 Дијалектолошки зборник

èvè;
èšè òbòziva, èšè šì;
ènè.

301. Употребљава се потврдна речца *jabòм*.

302. Честа су дозивања типа: *ó, бāбā*.

КОНЈУГАЦИЈА

Инфинитив

303. На основу примера изнетих у одељку о акценту види се да се у колубарском говору добро чува инфинитивни наставак *-и*.

Презенѝ

304. 3. л. мн. през. гл. VI Белићеве врсте с основом на *-а* гласи у Дивцима двојачко:

а) као у књижевном језику: *йрейуцавају, дошйурају*;

б) с наставком *-аје*: *играје, називаје, немаје, йишаје, йорѣјаје, цешаје, ошйшаје*.

У остала два посећена места доследно је *-ају*:

йрибйрају (= *йрб-*) (Б), *увајају* (Б), *враћају* (Б), *исйишају* (Б), *йуцају* (Б), *разговарају* (П, Б), *обрѣјају* (Б), *ручају* (Б), *сйрѣмају* (Б), *осѣцају* (Б), *йзимају* (Б), *цвашају* (Б), *шајају* (Б).

305. Из претходне тачке види се да се у наставку 3. л. мн. глагола VI Белићеве врсте с основом на *-а* не губи интервокално *ј*.

306. Интервокално *ј* не губи се у 3. л. мн. през. ни код наставка *-ују*: *свадбују*.

307. 3. л. мн. през. гл. типа *усйейи* гласи: *усйу*.

308. Глаголи VII и VIII Белићеве врсте имају двојак облик 3. л. мн. през.:

а) с наставком *-е*:

òдлазѣ, лубѣ се, нòсѣ, йрѣве, колѣчаре дāнāс йрѣвѣче, сакуйѣ, увашѣ, чудѣ;

б) с наставком *-у*:

бѣлу, òдлазѣ, ймѣсу, хушѣ, — гòрѣ.

309. Глагол *хйѣйи* у 3. л. мн. доследно има наставак *-у*:

òѣ ху да òсѣднѣ, шйòд ху мѣни дѣкайи ка[ò] ху ии нѣма кѣкайи, нѣху, нѣху да се шѣучѣ, òне шѣбѣ нѣху йòзнайи.

Фуџур

322. Футур сачињен од инфинитива на -ћи и енклитике гласи у колубарском говору: *дóће он* (Б), *дóће врéме* (Б), *дóће* (Б), *йóћемо* (Б), *дóћу* (Б).

Глаголски придев ѿрѣни

323. У вези с односом наставака -ан и -аѿ треба:

а) најпре навести примере с наставком -ан:

закувáно (Б), *звáна* (Д, Б), *йзайкáн* (Б), *йзайкáно* (Б), *кдвáни йлѹг* (Б), *кдйáна* (Д), *кѹйовáн* (Б), *дзйдано* (Б), *йрдчийáно* (Б), *йкáна сѹкња* (Б);

б) затим навести примере с наставком -аѿ:

држáѿ (Б), *звáѿи* (Б), *йскойáѿи* (Д), *нáзвáѿи* (Б), *нáзвáѿи* (Б), *йрдзвáѿи* (Б × 2), *збѹк иѿи* су *йрдзвáѿи* (Б), *крѹнисáѿи* (Б), *дйе-рáѿи* (Б), *йдклáѿи* (Б).

324. У Колубари је: *йокривéна* (Б), *йокривéно* (Б), *йокривéне* (Б).

325. Облици глаголског придева трпног глагола *и/и*-основе исти су у колубарском говору као у књижевном језику:

неучињéне (Б), *дјењенй* (Б), *рдђен* (Б), *сйрémљена* (Б).

Глаголски прилог садашњи

326. Облици глаголског прилога садашњег могу се покадито срести у колубарском говору: *кдйáјѹћи* (Б), *сйрémaјѹћи* (Б), *вáйáјѹћи* (Б), *иé-шáјѹћи* (Б).

Међутим да је овај глаголски облик у процесу губљења, показује неправилни облик: *дкрећáјѹћи* (Б).

Глаголски прилог прошли

327. Облик *йдшáв* у примеру *йдшáв нáшóј грáници* (Б) у ствари је прави, а не глаголски прилог. Нисам забележио ниједан пример правог глг. прил. прошлог.

Глаголске основе

328. Поред књижевних облика, од глагола *јесѿи* сачувани су и облици од старије основе:

јéмо, *йá јéј*, *дóђи ѹјéј*.

329. През. гл. *ићи* доследно гласи:

йдém/йдý.

Даље примере в. у одељку о акценту.

330. През. гл. *доћи* и сл. доследно гласи:

додѣм (Д) / *идѣју*.

Даље примере в. у одељку о акценту.

331. Доследно је:

оидѣи (Д, Б) / *одидѣи* (П, Д), *обидѣи* (Д, Б), *разидѣи* (Д).

332. Знатно је чешће:

изидѣи,
изидѣе,
изидѣи,
изидѣе.

Много је ређе: *д' изидѣм.*

333. И за колубарски говор карактеристични су аналошки облици глаг. прид. трпног: *навѣжене.*

334. У Колубари је:

доднѣи / *донѣи.*

Даље примере в. у одељку о акц.

335. Глаголи на задњонепчани сугласник преносе резултат I палатализације и у 3. л. мн. през.:

идѣју, сѣчу, нѣју да св идѣју, идѣју.

Али недоследно:

идѣју, идѣју, идѣју, идѣју.

336. Код глагола *моћи* шири се *ж* и у 1. л. јд. през. и у 3. л. мн. през.:

идѣју, идѣју, идѣју × 2, —
идѣју.

И ова појава није доследна:

идѣју × 3.

337. У Колубари је:

идѣи (Д) / *идѣи* (Б, Д).

338. Забележно сам *идѣи* (П, Д).

339. У колубарском је: *идѣм.*

340. Само је: *идѣм* (Б). Али сам записао и *идѣм* (П, Ч), *идѣм* (Б) поред *идѣм* (Д).

366. У Колубари је: *ћуїала*.

367. Говори се: *сїѿјало, сїѿјали смо*.

368. Презент гл. *бїїи* (esse) гласи тројако:

а) *бѿдѣ, бѿдѣмо* × 2;

б) *бїдне* × 3, *бїднѣ* × 2, *бїднѣмо, бїднѣ, бїдну* × 2;

в) *бїде* × 4.

Творба иїераїїива

369. Најпре ваља навести образовања:

ѿдѣшѿм, удѣшѿ;

исїраћѿваш, исїраћѿвѿ.

370. Глаголи IV Белићеве врсте на -иваїи имају двојак презент:

а) *наређујѣ;*

б) *зайисїва, израћїва, наређївѿм, одваљївѿ, ойїсївѿ, осїрѿжївѿ, иїодмѿзївѿ, иїоказївѿм, свѿњївѿ;* исп. и: *уїошїрѣбљївѿмо*.

371. Лик *їрѣслоња* (Б) развио се према *їрѣслони* (Б). Али исп. и *наслањѿ* (Д).

372. Лик *зѿтворѿм* (Б) развио се према „затворити“. Али исп. и: *ѿївараїи* (Д), *оївѿраїи* (Д, Б).

373. Према „пуштати“ и сл. развило се и:

намешїи га, їрѣмешїїмо га × 2, *їѿшїиїла, їѿшїиїли* × 2, *їѿшїиїли* *їе су је їѿшїиїли, їѿшїи, їѿшїїе, їѿшїїѣ, рѿсїушїиїмо, рѿсїушїїе, смѣшїиїо* (све Б).

Али исп. и: *наїпусїиїи* (Д), *наїпусїиїли* (Д), *їѿсїїї вѿјску* (Б).

374. Према „пустити“ развило се и: *їѿсїїѿ, їѿсїїѿње*. Али исп. и: *намешїїали, їѿшїиїѿ*.

НАПОМЕНЕ ИЗ СИНТАКСЕ И ЛЕКСИКЕ

375. И у колубарском говору, слично као и у мачванском (СДЗВ XVI 279—281), распоред енклитика донекле је специфичан:

а) ја смо и Драгџан, шринџес смо дана џмти, са зџиом се и ћеркџм
џдмџре, мџј га дџџац џдзнаде;

б) нај се више употребљава;

в) ишло се је све најпре, одећо је се, ишом је се иушом;

г) *шīdā rādī se īdga dāna;*

д) *ка́зo* је да ће се војска да враћуи у Србију;

Ћ) ђђ онѣ кђже ѣрђве ђѣѣнке нам (све Б).

376. Заменица „којешта“ има у колубарском говору и значење „разне ствари, штошта“ (PMCMX): *сирѐма се послужѐње и којѐшиша* (Б).

377. И у колубарском говору правилно се употребљава прилог *куд*: *кѹ[д] ће рѡб кад нѣма с дѡѡм* (Б).

378. У употреби је прилог *â* у значењу „чим, тек што, баш кад“ (PMSMX): *â swâđŋwâ ja ŋrêba da sam ŋ nŋwi* (Б).

379. Чест је саставни везник *ше*:

вѣче иде шѣмо те однесѣ вѣдѣ са бѹнарѣ, врати се цркви те се венчају,
идѣ јѣдѣн те сѣчѣ, идѹ те дѣју ѣдрѣ, лѣгне те сѣава, сѣдну те рѹчају,
сѣдѣне те двѣри (све Б).

Ређа је употреба везника *īa* у оваквим приликама: *сīīaју īa сdле* (Б).

380. Често се употребљава присвојни генитив од презимена на -ић:
Лазаревића крај, Павића крај, Шишмића крај, у Шишмића шом крају (све Б).

381. Уз гл. „питати” и у колубарском говору долази објекат у ген. место у ак.:

īīīīam ъê, īīīīđī māmě, īīīīō ōn ōuđ (Б),

382. И уз „нека“ употребљава се генитив у конструкцијама типа: *нека народа у миру* (Б).

383. Овоме насупротив долази акузатив у: *imā rāčūn*.

384. Смер се и у колубарском исказује дативом:

иде цркви $\times 2$ (Б), каи-се дѣе Бѣшковой кѣи (Б).

385. Карактеристично је да сам уз глагол „тицати“ записао датив: *иша ми се ише* (Б).

386. Уз глагол *сметати* употребљава се ближи објекат у акузативу: *вешар ме нђе смето* (Б).

387. Занимљиво је ово начинско значење инструментала: *заише се иу снагом* (Б).

388. И у колубарском говору за изрицање намене употребљава се предлог за са генитивом:

за дѣшета шрѣба, за нѣ је, нисам ја за иуша, како се нађе дрво за иога, сѣсирца му за удаиѣ (све Б).

О овој појави в. код М. Стевановића, НЈ н. с. XI 207—225, одн. у II делу његовог тако значајног дела *Савремени српскохрватски језик — Синтакси*, стр. 335—336.

389. Жива је употреба предлога у са генитивом:

дѣбар кѣрузе у Перѣ, у Радѣице Ивановића, вака је дѣжница у видрице (све Б).

390. И у колубарском говору позната је конструкција:

зѣк иша су ирѣзати (Б), *зѣк иша је* (Б).

391. Такође и конструкција типа: *с двѣ сираи* (Б).

392. Прецизније се одређује место до којег је вршена глаголска радња — конструкцијом:

до + на + акузатив:

Нису им дали да се заусиаве свѣ до на Кајмакчалан (Б), *до на Драч* (Б).

393. Занимљив је овај пример начинског инструментала: *ише нешеш с вѣлом умрѣи* (Б).

394. У подједнакој је употреби и инфинитив и *да + презент:*

а) *на иу сламу иѣлѣжу свѣ сѣвати* (Б);

б) *мѣрам д' иѣм* (Б).

О овој појави в. код М. Стевановића, НЈ н. с. V 85—102, 165—185. и у његовој *Синтакси*, стр. 575. и д. одн. 732. и д.

* * *

395. Забележио сам извешан број мушких и женских личних имена и презимена који су занимљиви акценатски или како друкчије. Навешћу и материјал из Чучуга.

а) **Мушка лична имена:** *Бѣгдан*, -ана (П, Б, Ч), *Драгослав* = *Драгосав* (П), *Душан*, -ана (П, Д), *Косиadin* (Д), *Прѣвислав* (П), *Прѣле* (= хип. од Прѣвислав) (П), *Рѣјић* (П), *Рѣзмѣр* (Ч), *Сѣраин* (П), *Тѣма* (П).

Ваљевац, -ѿвца м 1. онај који је *йореклом* из *Ваљева*; *сиѿановник Ваљева*. 2. онај који је *йореклом* из *ваљевог краја*; *сиѿановник ваљевог краја*.

Ваљѿвка ж 1. она која је *йореклом* из *Ваљева*; *сиѿановница Ваљева*. 2. она која је *йореклом* из *ваљевог краја*; *сиѿановница ваљевог краја*.

Ваљево с град у *зайадној Србији*.

ваљевскй, -ѧ, -ѿ који *йрипада Ваљеву*; који се односи на *Ваљево*.

Врѿло с село у *Ваљевској Тамнави*.

Вукона ж село у *Ваљевској Тамнави*.

Гѿла *Глава* ж село у *Ваљевској Тамнави*.

Голѿглавац, -ѧвца м онај који је *йореклом* из *Голе Главе*; *сиѿановник Голе Главе*.

Голѿглѧвка ж она која је *йореклом* из *Голе Главе*; *сиѿановница Голе Главе*.

голѿглавскй, -ѧ, -ѿ који *йрипада Голој Глави*; који се односи на *Голу Главу*.

Гуњевац, -ѿвца м село у *Ваљевској Тамнави*.

дйвачкй, -ѧ, -ѿ који *йрипада Дивцима*; који се односи на *Дивце*.

Дйвци, *Дйвѧца* м мн. село у *Ваљевској Колубари*.

Дйвчанин м онај који је *йореклом* из *Диваца*; *сиѿановник Диваца*.

Дйвчѧнка ж она која је *йореклом* из *Диваца*; *сиѿановница Диваца*.

Дѿкмйр м село у *Ваљевској Тамнави*.

Докмирац, -рца м онај који је *йореклом* из *Докмира*; *сиѿановник Докмира*.

Дѿкмйрка ж она која је *йореклом* из *Докмира*; *сиѿановница Докмира*.

дѿкмйрскй, -ѧ, -ѿ = *докмйрскй*, -ѧ, -ѿ који *йрипада Докмиру*; који се односи на *Докмир*.

Жѧбѧри м мн. село у *Ваљевској Колубари*.

жѧбарскй, -ѧ, -ѿ који *йрипада Жабарима*; који се односи на *Жабаре*.

Жѧбѧрчанин м онај који је *йореклом* из *Жабара*; *сиѿановник Жабара*.

Жѧбѧрчѧнка ж она која је *йореклом* из *Жабара*; *сиѿановница Жабара*.

Зѧбрдица ж село у *Ваљевској Колубари*.

Зѧбрђѧнин м онај који је *йореклом* из *Забрдице*; *сиѿановник Забрдице*.

Зѧбрђѧнка ж она која је *йореклом* из *Забрдице*; *сиѿановница Забрдице*.

зѧбрђѧнскй, -ѧ, -ѿ који *йрипада Забрдици*; који се односи на *Забрдицу*.

Звйздѧр, -ѧра м село у *Ваљевској Тамнави*.

Јѧбланица ж река у *Ваљевској Колубари*.

Јѿшева ж село у *Ваљевској Колубари*.

јѿшевачкй, -ѧ, -ѿ који *йрипада Јѿшеви*; који се односи на *Јѿшеву*.

Јѿшевчанин м онај који је *йореклом* из *Јѿшеве*; *сиѿановник Јѿшеве*.

Јѿшевчѧнка ж она која је *йореклом* из *Јѿшеве*; *сиѿановница Јѿшеве*.

Клѧница ж село у *Ваљевској Колубари*.

Клѧничанин м онај који је *йореклом* из *Кланице*; *сиѿановник Кланице*.

Клѧничѧнка ж она која је *йореклом* из *Кланице*; *сиѿановница Кланице*.

клѧничкй, -ѧ, -ѿ који *йрипада Кланици*; који се односи на *Кланицу*.

Клѧнинић м село у *Ваљевској Колубари*.

клиначкѣ, -ā, -ō који ѣриѣада Клинцима; који се односи на Клинце.
Клѣнтри, Клѣнѣацѣ м мн. село у Ваљевској Колубари.

Клиначин м онај који је пореклом из Клинаца; сѣановник Клинаца.

Клі́нчанка ж она која је йореклом из Клинаца; сїяновни́ца Клинаца.

Козлучанин м онај који је пореклом из Козлучића; ситановник Козлучића.

Козлучајка ж она која је пореклом из Козлучића; ситановница Козлучића.

Кодлучић м село у Ваљевској Колубари.

Колубара ж 1. река у северној Србији. 2. област око реке Колубаре.

Колубарац, -раца м онај који је пореклом из Колубаре (2); сѣланов-
ник Колубаре (2).

Колубарка ж она која је пореклом из Колубаре (2); становница Колубаре (2).

колѹбѣрскѣй, -ѣ, -Ѹ који ѣриѣада Колубари ; који се односи на Колубару.

Косирић м пошес у селу Дивцима.

Кошешанин м онај који је пореклом из Кошешнице; становник Кошешнице.

Кошешанка ж она која је пореклом из Кошешнице; становница Кошешнице.

Кошеница ж село у Ваљевској Колубари.

кдѣишкѣй, -ѣ, -ѣ који ѣриѣада Коѣишици ; који се односи на Коѣишицу.

Коцељева ж село у Ваљевској Тамнави.

Кршнѣ Глава ж село у Ваљевској Тамнави.

Кришнглавац, -а̀вица м онај који је из Кришне Главе ; сѣановник Кришне Главе.

Кришдг्लāvка ж она која је из Кришне Главе; сīтановница Кришне Главе.

кришдгләвскій, -а, -ѳ, који љриѳада Кришној Глави; који се односи на Кришну Главу.

Лдзница ж село у Ваљевској Колубари.

Лукавац, -āвца м село у Ваљевској Колубари.

лѹкавачкй, -ѧ, -Ѧ који ѿриѣда Лукавцу; који се односи на Лукавац.

Лукавчанин м онај који је пореклом из Лукавца; становник Лукавца.

Лукавчанка ж она која је пореклом из Лукавца ; ситановница Лукавца.

Љубињић м село у Ваљевској Тамнави.

Мачина́рац, -раца м онај који је пореклом из Мачина; *сѣлановник*
Мачина (II).

Мачињарка ж она која је пореклом из Мачина; сјановница Мачина (П).

мачинѣрскѣй, -ѣ, -ѣ који припада Мачинама; који се односи на Мачине (II).

Мачине ж мн. део села Пейниче где су шуме.

Медница = Мидница ж варошица у Ваљевској Колубари.

лъуѣачица ж дем. од љуѣача (Б).

- суближан, -а, -о сличан. — Суближан мени (Б).
сувина ж сува дрва за ложење (Б).
сушидба ж сушење. — Сушидба шљива (Б).
шаван м дно канџа (Б).
шакуша ж врста крушке (Б).
шакишиј, -а, -е шањи, лошији. — Такшији је од њега; дошб је тањи (Б).
шекме с суд у коме се меси хлеб (Б).
шквача ж врста јабуке (Б).
шргнуши, -нем свр. йовући. — Тргли неке јединице од првог позива (Б). Ондак смо се исто први позив трго на Овче Пдље с Бугарима примио бдрбу (Б).
шројанац, -нца м врста народног кола (Б).
ћилимло с вумена ниш од које се йрави ћилим (Б).
ћиндијати, -ам несвр. јесџи око 5 саји йосле йодне (Б).
ћурлијати, -ам несвр. йродувавати, йровећуравати. — Штд 'но, жено, мало не изнџсџ да вџтар ћурлија (Б).
укварџи се, укварџ се свр. йокварџи се (о храни) (Б).
улица ж дворишџе. — Ајдемо на улицу да седџмо (Б).
усџар м оморина, зайара. — Успар бејаде (Б).
ушора ж удубљење на дџзи йошребно да би се она углавила на задно (Б).
ушдрџч, -џча м сџрава за йрављење ушора (Б).
црвџња ж зб. црви (Б).
чџмак м гвџжџе шџо ударџ у крџмџн (Б).
чџнак м мџшџлна чинија (Б).
чџи м сџрава за одмеравање ширине дџге (Б).
чџрдџк м йомоћна зграда у којој се држи кукуруз (Б).
чџсниџа ж Божићни колач у облику йогаче (Б).
чџбра ж йалидрџџе (Б).
чџбуљка ж бубуљџа (Б).
чџйџв, -а, -о 1. шџрд, који се шџешко џџџа. 2. шџврдџчџв (Б).
чџдџи м кукурузни клиџ (Б).
чџши, чџјџм [У П, Б и Ч на позив из даљине одговарају: „Чџјџм“].
шџниџџија ж бресква (Б).
шџниџџарка ж врста крушке (Б).
шџџџр м врста дворишне оgrade (Б).
шумџџа ж дем. од шума (Б).

ЗАКЉУЧАК

398. У колубарском говору могу се утврдити ови метанастазички слојеви:

- 1) трагови источнохерцеговачких досељавања;
- 2) трагови западних штокавских говора;
- 3) трагови супстрата и источних србијанских говора.

Трагови источнохерцеговачких досељавања

399. Из прегледа резултата до којих је дошла етнографска наука о пореклу колубарског становништва јасно је зашто су у овоме говору видни трагови источнохерцеговачких досељавања. Тих је трагова више на југу него на северу; прелаз је поступан. Нарочито их има у акценту. Уосталом, и четвороакценатску систему у овом говору учврстили су источнохерцеговачки досељеници. Али су од значаја и поједини акценатски детаљи.

1) Тако у познатој позицији у дат.-инстр.-лок. мн. именица *a*-основе, затим код придева на *-ав* и *-аси* и, најзад, код глагола на *-нуџи*, *-аџи*, *-иџи* у колубарском говору чувају се старе дужине којих нема у књижевном језику, али их има у југоисточнијим деловима источнохерцеговачког дијалекта. Међутим, као што је већ речено у одељку о акценту, поред примера са дужином, у колубарском се говору јављају и примери без ње. Сем тога, овај говор у овоме није јединствен.

Дужина у *и н ф и н и т и в у* чува се само у Петници (најјужнијем посећеном месту): *дѣнуџи*, *наџриџи*, *чиџиџи*. Али, као што је већ речено, и у самој Петници има и примера без дужине: *вџиџи*. У Дивцима и Бранковини ове дужине уопште нема: *вџиџи* и сл.

Дужина код *п р и д е в а* чува се у Петници и у Дивцима: *гџрав* и сл. Али и овде има и примера без дужине: *бџичарџи* и сл.

Дужина код *и м е н и ц а* чува се у сва три места: *кџџама*, *вџиџама* и сл. Али и овде има и примера без дужине: *вџиџама* и сл.

То све значи да се у Петници јављају и дужина код именица (*-џама*), и дужина код придева на *-ав* и *-аси* и дужина код глагола на *-нуџи*, *-аџи*, *-иџи*; да се у Дивцима чува дужина код именица (*-џама*) и дужина код придева на *-ав* и *-аси*; да се у Бранковини чува само дужина код именица (*-џама*).

У тамнавском селу Чучугама нема ниједне од ових дужина.

Као што је познато, дужина типа *кџиџама* постоји и у војвођанским говорима. Али мислим да она у те говоре није унета из јужних.

4) Компаратив висдчији.

г) Међутим, место изворног *йри*- може доћи и *йре*-.

Изгледа да је развитак ове прилично сложене појаве текао овако. Најпре се, врло рано, пре опште замене *ѣ*, под утицајем босанских икаваца *ѣрѣ-* развило у *ѣри-*. Касније су дошли на овај терен представници оних говора који су добро разликовали префиксе *ѣре-* и *ѣри-*. То је довело до напоредне употребе и *ѣри-* (*< ѣрѣ-*) и *ѣре-* (*< ѣрѣ-*) и у даљој консеквенцији до мешања *ѣре-* (*< ѣрѣ-*) са изворним *ѣри-*.

У колубарском говору се спорадично м. *нѣ-* јавља *ни-*. И овде је тешко претпоставити да је аналогија била довољна да доведе до ове појаве јер се и ова два префикса семантички разликују. И овде је, наиме, у питању рани икавски утицај, што значи да је и овде фонетика надјачала семантику.

Тим раним икавским утицајем тумачим и ликове *сѣарији*, *није* и сл. Јер, ако бисмо допустили да се ту *ѣ* развило гласовним путем у *и* (кратко *ѣ* + *ј* > *иј*), како протумачити чињеницу да је у целом шумадијско-војвођанском дијалекту доследно *ѣмѣ* (*< умеју < умѣю*), а никад *умију*?

Гласовни моменат није био довољан ни за развитак ликова *сѣкира*, *видрица* (кратко *ѣ* + акцентовано *и* > *и* + акцентовано *и*). Најпре зато што до ове појаве није дошло у читавом низу речи: *бѣлица*, *вѣнчић*, *вѣридба*, *вѣѣрић*, *вѣчић*, *дѣница*, *лѣњив*, *лѣњивац*, *лѣњивица*, *мѣшина*, *ѣѣѣлић*, *рѣница*, *сѣѣница*, *цвѣѣић*. А сем тога, у шумадијско-војвођанском дијалекту нема паралелне асимилације вокала *о* вокалу *у*. Зато је вероватно и овде у питању рани икавски утицај који је оставио свој траг и у ситуацији у којој се кратко *ѣ* нашло испред слога с акцентованим *и*.

Тако је, мислим, настала ова фаза у развоју *ѣ* у шумадијско-војвођанском дијалекту, па, дакле, и у колубарском говору, коју је П. Ивић тачно представио у формули *бѣло* — *нисам*. То се несумњиво десило у XIV в., или приближно тада. Нема сумње да су се ови процеси могли догодити онако како сам приказао благодарећи и чињеницу што је *ѣ* имало пре замене вредност гласа између *е* и *и*. Сем наведених категорија, у свим осталим случајевима *ѣ* је и даље постојало у шумадијско-војвођанском дијалекту, па дакле и у колубарском говору.

2) У исто ово време настала је и појава која се испољава тако што је и у колубарском говору више него код Даничића двосложних придева који у неодређеном виду имају неки од силазних акцената (*˘* или *˘˘*) а у одређеном добијају (*˘˘*) на првome слогу (*ндѣѣ*, *дѣѣ*, *сѣѣ шѣѣве*, *шѣѣрѣѣ сѣѣ*, *идѣѣ*, *крѣѣ*, *шѣѣић* и сл.). Старина се ове појаве може овако утврдити. Акценат *ндѣѣ* стари је акценат одређеног вида. Одавде се тај акценат пренео на тип *дѣѣ* — *дѣѣ*. Из напоредне употребе акцената *дѣѣ* и *сѣѣрѣѣ* развио се акценат *сѣѣрѣѣ* а онда и *сѣѣ* и сл. Но, у шумадијско-војвођанском дијалекту однос *сѣѣрѣѣ* — *сѣѣрѣѣ* одавно није продуктиван. Одатле је јасно да се цео овај процес могао одиграти само у додиру двају говора: једног, западнијег, ближег чакавском (где је нпр. и однос *дѣѣ* — *дѣѣ* још морао бити жив) и другог, источнијег где тај процес није био продуктиван. А да би тај процес могао добити у западно-србијанским говорима тако широке размере какве има, то укрштање морало је бити врло старог датума.

3) Акценатски однос *мени* — *код мене* јавља се у шумадијско-војвођанском дијалекту (па, дакле, и у колубарском говору), пљеваљском, тршићком, посавском славонском, спорадично у неким босанским говорима и у неким чакавским говорима. У питању је акценатска разлика створена деловањем Сосировог закона, што је јасан знак дубоке старине ове појаве. И она говори о извесној, раној блискости шумадијско-војвођанског дијалекта са западнијим штокавским говорима.

4) На такву блискост указује и једна синтаксичка појава, наиме — употреба ген. уз глагол *ишћашћи*. Она постоји у шумадијско-војвођанском дијалекту, тршићком и посавском славонском говору, а забележена је и у језику босанског писца Матије Дивковића.

5) Сматрам да се може трагом оних босанских представника који су се у познијим вековима досељавали у Ваљевску Колубару сматрати заменички акценат *двај*, познат уопште у шумадијско-војвођанском дијалекту, тршићком говору, фојничком и посавском славонском.

6) Има још појава које говоре о траговима западнијих штокавских говора у колубарском. Такве су:

а) разне редукције вокала, познате у целом шумадијско-војвођанском дијалекту;

б) *море* < *може*;

в) предлог *йрез* (који сам забележио у Петници и Бранковини и у тамнавском селу Чучугама).

Трагови суиштраја и источнијих србијанских говора

401. И поред тога што је процентуално највећи део данашњег становништва Ваљевске Колубаре досељенички, — већ је речено да етнографска наука констатује да у овој области ипак има и старинаца. Сем тога, нема сумње да се средњовековно србијанско становништво које се, бежећи од Турака селило на север, заустављало и на овоме терену. Од свега тога има трагова и у колубарском говору.

1) Несумњивим и врло значајним трагом супстрата треба сматрати чињеницу што сам у Дивцима и, нарочито, у Бранковини забележио примере у којима се на месту *ѣ* јавља глас између *е* и *и*: *лѣѣно*, *дѣѣе*, *йрѣдвече*, *дѣѣца* и сл. Појава је нарочито жива у говору старијих жена. Иако није доследна, ова је појава врло изразита. П. Ивић је истакао мишљење да је, пре замене, *ѣ* у шумадијско-војвођанском дијалекту имало вредност гласа између *е* и *и*. Из претходног се излагања види да је и у овој интерпретацији усвојено то Ивићево мишљење.

2) Мислим да је екавизам и у колубарском говору, као уосталом у целом шумадијско-војвођанском дијалекту, учврстило екавско становништво средњовековне Србије, које се, несумњиво, бежећи испред Турака, насељавало и у овој области.

3) У знатном броју категорија у колубарском се говору, као и у осталим говорима шумадијско-војвођанског дијалекта, скраћују Даничићеве постакценатске дужине. Скраћивање постакценатских дужина особина је косовско-ресавског дијалекта. И у овом случају у колубарском говору несумњиво је у питању траг источнијих србијанских говора.